

DESCRIEREA CELEI MAI VECHI CULEGERI MANUSCRISE HAGIOGRAFICE ROMÂNEȘTI

Narațiuni sau legende despre personaje care fac posibilă „întâlnirea cerului și a pământului”¹, viețile de sfinți au fost copiate și compuse în spațiul românesc², în limba slavonă, începând cu veacul al XV-lea³. Pe fondul cultivării scrisului în limba vernaculară, în secolul următor se traduc texte hagiografice izolate, care îndeplinesc funcții liturgice (*Viața Sfintei Maria Egipteanca*) și de edificare morală (*Viețile sfinților Petca, Dimitrie și Nicolae*)⁴.

Mare parte din studiile filologice consacrate acestor tipuri de texte s-au concentrat fie pe cazuri particulare, fie pe cele mai vechi antologii de vieți de sfinți traduse și tipărite în limba română: *Viața și petrecerea svinților* (Iași, 1682–1686)⁵ și *Mineiele* de la Buzău (1698). Cea dintâi reprezintă o veritabilă *summa*, pe de-o parte, datorită surselor mixte pe care se fondează (eline, neogrecești, slave și latine), iar pe de altă parte, grație structurii sale, care îmbină vieți cu versuri, *cuvinte* din *Pateric*, minuni ale Maicii Domnului și fragmente memorialistice⁶, ce oglindesc preferințele de lectură și profilul intelectual al traducătorului său, și anume Dosoftei, mitropolitul Moldovei (1671–1674, 1675–1686)⁷. A doua antologie, tălmăcită de Radu Greceanu, se bazează

¹ P. Brown, *Cultul sfinților*, Timișoara, 1995; H. Delehay, *Les Légendes hagiographiques*, Bruxelles, 1906.

² Pentru o privire sinoptică asupra cultului sfinților, de la Scythia Minor (sec. IV) până în țările române din veacul al XVIII-lea, vezi T. Teoteoi, *L'Hagiographie et le culte des saints au Moyen Âge roumain*, în idem, *Studii de istorie și civilizație bizantină și românească medievală*, București, 2008, p. 371–398.

³ Vezi, de pildă, *Viața Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava* în M. Ștefănescu, „Viața Sf. Ioan cel Nou de la Suceava scrisă în limba slavonă de mitropolitul Grigorie Țamblac”, în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, nr. 8, 1884, p. 163–174. Vezi și M. Cazacu, „La littérature slavo-roumaine au Moyen Age (XVe–XVIIe siècles)”, în *Études balkaniques*, nr. 4, 1997, p. 87–92. Pentru culegerile hagiografice slave din secolul al XV-lea, vezi E. Șt. Piscușescu, *Literatura slavă din principatele române în veacul al XV-lea*, București, 1939, p. 64–73.

⁴ Vezi descrierea ms. rom. BAR 5023, în Al. Mareș, *Un manuscris românesc necunoscut din secolul al XVI-lea*, în idem, *Scriere și cultură românească veche*, București, 2005, p. 54–83. Pentru *Viața Sfintei Maria Egipteanca*, vezi G. Mihăilescu, *Viața Sfintei Maria Egipteanca. Cele mai vechi traduceri, manuscrise și versiuni. Studii și texte*, București, 2008. Vezi *Viața Sfintei Petca* în L. Agache, Al. Mareș, C. Sava, M. Stanciu-Istrate, E. Timotin, *Crestomația limbii române vechi*, vol. I, București, 2016, p. 112–116.

⁵ Cel de-al treilea și al patrulea tom al tălmăcirii lui Dosoftei (1686) se opresc la zilele de 10 iunie și 12 iulie. Vezi ediția în R. Frențiu (ed.), *Dosoftei. Viața și petrecerea svinților*, Cluj, 2002.

⁶ G. Mihăilescu, „În jurul surselor folosite de Dosoftei în *Viața și petrecerea svinților*”, în *Limba română*, nr. 2, 2014, p. 419–432; idem, *Viața sfintei...*, p. 142–143.

⁷ M. Moraru, *Vechi legende apocrife. Studii și texte*, vol. II, București, 2005, p. 77. Pentru alte scrieri asemănătoare tălmăcite de Dosoftei, vezi Al. Mareș, „Traduceri necunoscute ale lui Dosoftei din perioada celui de-al doilea exil polon (IV)”, în *Limba română*, 1988, nr. 2, 1988, p. 135–141.

pe cea de la Iași, corectată și publicată fiind de Mitrofan episcopul Buzăului, ucenic al mitropolitului Dosoftei.

Viața și petrecerea svinților este devansată de o culegere hagiografică manuscrisă tălmăcită și copiată la Mănăstirea Cozia în anul 1675⁸. Deși incomplet, căci adună doar narațiunile sfinților prăznuiți pe lunile septembrie – decembrie, ms. rom. BAR 2602 mărturisește prima tentativă de a transpune în limba română un corpus compact de scrieri hagiografice dispuse conform anului liturgic. Pe lângă narațiunile amintite, s-a lansat ipoteza că s-ar păstra și câteva din hagiografiile pe 5 (parțial), 6, 7, 8 și 9 (parțial) martie, aparținând tot traducerii de la Cozia. Ele ar fi fost copiate în cel de-al doilea caiet al ms. rom. BAR 339 (cca. 1690), codice care, cu excepția acestui caiet, adună *Viețile* pe lunile de vară din partea nepublicată a traducerii mitropolitului Dosoftei⁹. Stabilirea exactă a corpusului de *Vieți* de sfinți tălmăcit la Cozia rămâne un subiect deschis, care merită cercetări aprofundate.

Deși ms. rom. BAR 2602 a fost semnalat¹⁰, inclus în studii referitoare la viețile de sfinți prescurtate (*Proloage*)¹¹, iar câteva din textele sale au fost comparate cu tălmăcirea mitropolitului Dosoftei¹², acest codice românesc nu a beneficiat de o descriere minuțioasă, iar sursa care ar fi stat la baza acestuia (*Proloagele* slave simple sau *prost prolog*) a rămas ipotetică¹³. În lucrarea de față ne propunem să expunem conținutul acestei prime culegeri hagiografice, în contextul mediului și epocii în care a fost realizat, urmând ca un studiu viitor să trateze strict problema izvorului străin pe care s-a fondat tălmăcirea.

1. SCRIPTORIUL DE LA COZIA ÎN SECOLUL AL XVII-LEA

Faptele de cultură au cunoscut perioade de maximă înflorire, dar și răstimpuri de repaus, de-a lungul secolului al XVII-lea, în Țara Românească. Epoca lui Matei Basarab (1632–1654) s-a impus printr-un program manifestat prin publicarea, într-o primă parte (1635–1641), a cărții (liturgice) slave și, ulterior, românești, în tipografiile de la Câmpulung și Govora-Dealul-Târgoviște¹⁴. După această perioadă, în care

⁸ „Scriu-se-au pre rumânie cu învățătura părintelui Ananiei egumenul Sfintei Lavre Coziei. Și se-au scris în zilele creștinului Domnu Ducăi Voievod, în cursul anilor 1675, să se știe” (ms. rom. BAR 2602, f. 225^r; cf. G. Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. II, 1983, p. 332).

⁹ Vezi analiza celui de-al doilea caiet al ms. rom. 339, în G. Mihăilescu, „O copie manuscrisă a *Prologariului* mitropolitului Dosoftei de la sfârșitul secolului al XVII-lea”, în *Limba română*, nr. 1, 2011, p. 121–123.

¹⁰ N. Vornicescu, *Proloagele*, vol. I, Bacău, 1991, p. 10–13.

¹¹ C. Velculescu, *Cărți populare și cultură românească*, București, 1984, p. 75–90.

¹² G. Mihăilescu, „O copie...”, p. 116–126; C.-I. Dima, „O premisă de lucru în analiza primelor traduceri românești ale *Prologariului*”, în *Limba română*, nr. 1, 2014, p. 97–132.

¹³ Vezi D. H. Mazilu, *Recitind literatura română veche*, vol. I, București, p. 210; C. Velculescu, *Cărți...*, p. 76–77; idem, *Proloage, fiziolog, Alexandria, cosmografii*, Pîșcu, 2018, p. 13–14.

¹⁴ V. Căndea, *Rațiunea dominantă*, Cluj-Napoca, 1979, p. 33–77; C. Papacostea-Danielopolu, L. Demény, *Carte și tipar în societatea românească și sud-est europeană (secolele XVII–XIX)*, București, 1985, p. 47–65; O. Olar, *Mitropolitul Ștefan al Ungrovlahiei (1648–1653; 1655–1668)*, în C. Velculescu, Z. Mihail, I. Stănculescu, O. Olar, *Manuscris trilingv. Preliminarii la o editare*, București, Paideia, 2010, p. 137–149.

învățământul se baza pe „școlile de slavonie” din jurul bisericilor și al mănăstirilor, are loc, treptat, o reformă tributară elementului grec, apogeul fiind atins odată cu înființarea colegiului de la București (c. 1680) și refacerea sa ca Academie în timpul lui Constantin Brâncoveanu¹⁵.

Răstimpul în care a fost întocmit codicele de vieți de sfinți, pe care îl analizăm aici, se apropie de înflorirea culturală antrenată în timpul domniei lui Șerban Cantacuzino (1678–1688) și, mai ales, de perioada de păstorie a mitropolitului Varlaam (1672–1679)¹⁶. Acesta din urmă reușește să coaguleze în jurul Mitropoliei de la București un grup de cărturari din diverse centre și regiuni, întrevăzându-se un program de difuzare, traducere și publicare a unor cărți liturgice, omiletice, ascetice și hagiografice¹⁷.

Din scriptoriul organizat în capitală au făcut parte cărturari precum Ghervasie de la Putna¹⁸ sau Ioan ieromonahul de la Bistrița (j. Vâlcea), precum și o serie de dieci și copişti din Oltenia și restul Țării Românești¹⁹. Amintim aici și cazul ieromonahului Ștefan, egumen la Bistrița olteană²⁰, care colaborează la realizarea ms. rom. BAR 2644 (1697) cu Alexandru Rusul²¹, dascăl de origine ucraineană²², ce tălmăcește cărți liturgice și ascetice²³. Ștefan a fost ierodiacon și ecleziarh la Mitropolia din București, unde a

¹⁵ A. Camariano-Cioran, *Academiile domnești din București și Iași*, București, 1971, p. 21–33; V. Căndea (coord.), *Istoria românilor*, vol. V, București, 2003, p. 874–877.

¹⁶ Vezi C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, București, 2019, p. 117–125. Pentru mitropolitul Varlaam, vezi N. Șerbănescu, „Varlaam mitropolitul Țării Românești, părintele tipografiei bucureștene (1672–1679)”, în *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 12, 1958, p. 1120–1158.

¹⁷ *Liturghierul slavon* (1672), *Cuvântările awei Dorotei* (traduse la 1676), *Cheia înțelesului* (publicată la 1678) și *Viața patriarhului Nifon* (păstrată într-o copie din 1682). Întors din călătoria sa în Rusia și Ucraina de astăzi (1665–1668), Varlaam a adus cu sine cărți slave, dintre care majoritatea vor fi copiate, tălmăcite și tipărite la București: *Cheia înțelesului* (Lvov, 1665) și *Cer nou* de Ioanichie Haleatovski, o „Liturhie de Mosc”, un *Octoih* slav, un *Tetraevangheliar* publicat în Lvov și o prefață pentru pomelnice (N. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 1138–1139). Aici adăugăm și *Învățăturile* lui ava Dorotei (1628, Lavra Pecerska), sursă identificată de Șt. Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi*, București, 1989, p. 169.

¹⁸ Stabilit temporar în Muntenia, el realizează între 1674–1677 un pomelnic, o carte de cântări (ambele pierdute), și două liturghiere slave (Șt. Gorovei, „Un ieromonah din Putna la Mitropolia din București (1676–1677)”, în *Analele Putnei*, nr. 1, 2007, p. 79–86; idem, „Din nou...”, în *Analele Putnei*, nr. 1, 2012, p. 187–212). Pentru legăturile sale cu un alt personaj călător, respectiv monahul Daniil din Țara de Jos, viitor mitropolit de Bălgrad (1667–1668) și episcop de Strehaia (1672–1679), vezi idem, „Ghervasie de la Putna și Daniil de la Strehaia”, în *Analele Putnei*, nr. 1, 2010, p. 101–118.

¹⁹ N. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 1138; N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*, vol. II, București, 1974, p. 152–153; D. H. Mazilu, *Proza oratorică în literatura română veche*, vol. II, București, 1987, p. 155–157.

²⁰ Vezi V. Micle, *Mănăstirea Bistrița olteană*, Râmnicu Vâlcea, 1996, p. 91–93; I. Tatoi-Niță, „Ms. rom. 4648 al Bibliotecii Academiei Române: predicile lui Ioanichie Haleatovski din coligatul ieromonahului Ștefan de la Mănăstirea Bistrița”, în *Limba română*, nr. 3–4, 2023, p. 417–424.

²¹ Acesta copiază doar f. 464^r–469^v, care cuprind o predică la Adormirea Maicii Domnului (G. Ștrempel, *Copiiști de manuscrise românești până la 1800*, vol. I, București, 1959, p. 3).

²² Vezi Al. Mareș, „Povestea călugăriței care și-a scos ochii (versiunea din *Codicele Drăganu*)”, în idem, *Cărți populare din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea. Contribuții filologice*, București, 2006, p. 161–163.

²³ Vezi E. Timotin, C.-I. Dima, M.-Gh. Hâncu, D. Mutalâp, *Imnul Acatist în literatura română din veacul al XVII-lea*, București, 2026, p. 138. Vezi și V. Barbu, *Purgatoriul misionarilor: Contrareforma în țările române în secolul al XVII-lea*, București, 2008, p. 278; R. Păun, *Slujba la sărbătoarea Duminicii Ortodoxiei. Pentru o istorie a Triodului în limba română*, în Emanuela Timotin (ed.), *Elemente de ceremonial în literatura din spațiul românesc (secolele al XIV-lea – al XVIII-lea)*, București, 2019, p. 139.

întocmit o serie de culegeri de predici²⁴. Mai puțin cunoscut este faptul că a fost tuns monah la Mănăstirea Cozia²⁵, de unde va ajunge la Mitropolia din București și, în cele din urmă, la egumenia Mănăstirii Bistrița. El trebuie să fi fost cunoscut îndeaproape de mitropolitul Varlaam, la rândul său, fost stareț al lăcașului de la Cozia²⁶. Aceste strânse legături consolidate între centrele culturale vâlcene, în jurul mitropoliei, ne îndreaptă atenția asupra vieții culturale desfășurate la ctitoria domnitorului Mircea cel Bătrân (1388–1391).

Puține date despre monahii cărturari care au activat în veacul al XVII-lea în Mănăstirea Cozia au fost scoase la lumină. Știm că monahul Mardarie cozianul copiază două psaltiri la Mănăstirea Bistrița olteană (1627), un *Tetraevanghel* (1643) la Mănăstirea Căldărușani, și că tot lui îi datorăm și realizarea celei mai vechi copii a *Cronografului lui Mihail Moxa* (1620–1636)²⁷. În cinul de la Cozia, călugărul Mardarie a compus *Lexiconul slavo-român* (1649)²⁸, semn că în acea perioadă s-a cristalizat nevoia unui instrument de traducere, utilizat în obște și în scop didactic²⁹. Din același răstimp se păstrează și diverse însemnări ale unor tineri care se instruiu în sobor, precum Ivașco Copilul³⁰. Pe lângă limba slavonă, nu este exclus ca aici să se fi introdus și studiul limbii grecești, odată cu egumenia lui Varlaam (1663–1665), viitorul mitropolit al Țării Românești³¹. Tot în scriptoriu erau realizate și cărți liturgice,

²⁴ Vezi ms. rom. BAR 4648 (1678 – ante 1688), care îmbină tipăritura *Cheii înțeleșului* (1678) cu câteva predici manuscrite, și ms. rom. BAR 2672 (c. 1688), care conține omilii duminicale dispuse în perechi. După cum aminteam, la Mănăstirea Bistrița copiază alături de Alexandru Rusul ms. rom. BAR 2644 (1697). În posesia sa ajung și un alt miscelaneu omiletic (ms. rom. BAR 2319), *Dioptra* (ms. rom. BAR 2472) și Ioanichie Haleatovski, *Alfăvita pentru învățătura și întoarcerea a mulți eretici* (ms. rom. BAR 2515) (G. Ștrempel, *Catalogul...*, vol. IV, București, 1992, p. 78; *ibidem*, vol. II, 1983, p. 351, 343–344, 243, 283–284, 299–300).

²⁵ Vezi însemnarea egumenului Mihail pe f. I^v a ms. rom. BAR 2672: „Această Cazanie esti a Cozii, o parte de *Cluț* scrisă de Ștefan ieromonah ot Cozia, igumen ot Bistriți. I am iscălit eu, igumen ot Cozia, Mihail igumen ot Cozia 1724” (G. Ștrempel, *Catalogul...*, vol. II, p. 351).

²⁶ Vezi G. Vaida, *Cozia, vestita ctitorie a lui Mircea Voievod cel Mare*, Râmnicu Vâlcea, 1986, p. 118–119.

²⁷ Al. Mareș, *Mardarie Cozianul. Contribuții filologice*, în Gh. Chivu, O. Uță-Bărbulescu (ed.), *Studii de limba română. Omagiu profesorului Grigore Brâncuș*, București, 2010, p. 121–134.

²⁸ Mardarie Cozianul, *Lexicon slavo-românesc și tilcuirea numelor din 1649*, ed. G. Crețu, București, 1900.

²⁹ Vezi, de pildă, slovele buchisite pe f. I^v în ms. rom. BAR 450 (1649). Pe acest codice se va semna și Rafail de la Hurezi (zis Bodeț), când se deprindea cu slavona (D. Mutalâp, „Viața și opera monahului Rafail de la Mănăstirea Hurezi”, în *Revista istorică*, nr. 3–4, 2022, p. 364).

³⁰ Vezi însemnarea de la finele *Sbornicului*: „Leat 1690. Și am scris eu, Ivașco Copilul” (cf. ms. sl. BAR 278, f. 74^v). Tot aici s-au semnat și Teodosie și Matei de la Cozia (copertă interioară, f. 74^v). Din epocă datează și adnotările de posesie a *Tipicului* din ms. sl. BAR 208 (sec. XVI), f. I^v și 7^r–12^r (P. P. Panătescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca RPR*, vol. I, București, 1959, p. 304–305).

³¹ Acesta se semnează și în limba slavă, și în greacă (N. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 1125; G. Vaida, *op. cit.*, p. 118–119). La finele unui *Acatistier* slavon, copiat în sobor la 1558, a fost scrisă rugăciunea „Cuvine-se cu adevărat” în limba greacă cu litere chirilice (vezi ms. sl. Bibl. Episcopiei Arad 5, f. 518^v; cf. D. Ristin, *Contribuții la descrierea cărții vechi manuscrite de la Arad: repertoriu*, București, 2022, p. 34–37). Pentru însemnările care însoțesc picturile murale de la Cozia în limba slavă și, uneori, în greacă, vezi C. Popa et al. (ed.), *Repertoriul picturilor murale brâncovenești*, vol. I, II, București, 2008, p. 267–284.

precum *Liturghierul* slavo-român copiat de ieromonahul Epifanie, stareț al Coziei, la 1679³². Asemenea mitropolitului Varlaam, frații din soborul cozian, precum ieromonahul Paisie³³, erau recunoscuți și pentru cărțile pe care le aduceau din Ucraina și Rusia, răspândindu-le în rândul mănăstirilor vâlcene.

O parte din activitatea monahilor de la Cozia implica și întocmirea de diverse documente de ordin administrativ³⁴. Îi amintim aici pe călugărul Ștefan (1644)³⁵, ieromonahul Anania (1670, 1675)³⁶, ieromonahul Grigorie (1687)³⁷, ieromonahul Petronie (1690)³⁸ și pe ieromonahul Vasilie (1692)³⁹, toți stareți ai lăcașului. Mâna unui călugăr din sobor redacta, undeva în veacul al XVII-lea, și *Pomelnicul* mănăstirii⁴⁰ (fig. 7). Ductul celor care au întocmit zapisele se aseamănă, prezentând pe alocuri trăsături paleografice comune (vezi fig. 1–6). Grafia acestor documente se apropie mult de ceea ce A. Sacerdoțeanu numea „scrisul brâncovenesc”, forma standard a semicursivei care va defini scrisul copiștilor munteni de-a lungul secolului al XVIII-lea⁴¹. În această semiuncială puternic influențată de trăsăturile cursivei s-a redactat și culegerea de vieți de sfinți care ne interesează aici.

2. DESCRIERE MATERIALĂ

Ms. rom. BAR 2602 este alcătuit din 225 de file, la care se adaugă și o pagină liminară, de dimensiunea de cca. 20 × 30 cm, oferindu-i cărții manuscrise un format mare, *in folio*⁴². Codicele se păstrează într-o legătură modernă, o parte din cea veche, de culoare maronie, cu motive vegetale și geometrice, fiind lipită de fila liminară. Între f. 141^v și 142^r, 220^v și 221^r au fost pierdute câte aprox. 4 file, pe care erau

³² Ms. rom. Bibl. Naț. Belgrad 185 conține Sfânta *Liturghie* în limba slavă, notațiile tipiconale fiind românești și slavo-române (E. Turdeanu, *Oameni și cărți de altădată*, vol. I, București, 1997, p. 336–339).

³³ Pleacă în Ucraina și Rusia la 1696 și la 1702, aducând cu sine două exemplare de *Proloage* moscovite (1685, 1691) și un *Octoih* (Lvov, 1686) pe care le dăruiește mănăstirilor Bistrița și Govora (C. Velculescu, *Cărți...*, p. 78; Al. Mareș, „Prezențe românești peste hotare”, în Gh. Chivu, C. Vătășescu, *Omagiu profesorului Grigore Brâncuș la 90 de ani*, București, 2019, p. 266–267).

³⁴ Vezi, de pildă, diata lui Ignatie Sârbul redactată de starețul Teodor în I. Ionașcu, „Data morții mitropolitului muntean Ignatie Sârbul”, în *Revista istorică română*, nr. 13, 1943, p. 37–51; A. Sacerdoțeanu, „Din arhiva Mănăstirii Cozia”, în *Hrisovul*, nr. 6, 1946, p. 87. Menționăm și documentele nr. 254 (1631) și 155 (1633) din DRH, vol. XXIII, XXIV, 1969, 1974, p. 405, 208. Nu am avut acces la facsimile sau documentele din sursele citate.

³⁵ Vezi BAR Doc. Istoric XC/ 44 (fig. 1).

³⁶ Vezi ANR, Ep. Argeșului, pachet 70bis 2b/ 7 (fig. 2); BAR Doc. Ist. LXXXVII/83 (fig. 3).

³⁷ ANR, Ep. Argeșului, pachet 69quarto/ 41 (fig. 4).

³⁸ ANR, Mitropolia Țării Românești, pachet 344, inv. 5/1 (fig. 5).

³⁹ AN Vâlcea, pachet 140/2 (fig. 6).

⁴⁰ AN Vâlcea, ms. 53 (am consultat facsimilul; fig. 7).

⁴¹ Vezi A. Sacerdoțeanu, „Orientări în paleografia română” (extras), în *Revista arhivelor*, nr. 1, 1968, p. 10. Vezi și E. Vîrtosu, *Paleografia româno-chirilică*, București, 1968, p. 42–43.

⁴² Vezi G. Ștrempel, *Catalogul...*, vol. II, p. 332.

probabil transcrise *Viețile sfinților* Grigore cel Mare, Lazăr Zugravul și o parte din povestea lui Zaharia Ciubotarul (citite la 17 noiembrie), respectiv sfârșitul din *Viața* lui Tadeu Mărturisitorul (prăznuit la 29 noiembrie), *Viața* Muceniței Anisia din Salonic și o parte din cea a Sfintei Teodora (30 noiembrie).

Manuscrisul a fost numerotat modern, mașinal și cu creionul, cea din urmă devansând-o pe cea dintâi cu o unitate. Cea tehnică este uneori greșită, sărind, de pildă, numărul 84. Dintre mărcile de continuitate originare s-au păstrat doar numerotarea caietelor (în infrapagină) și custozii realizați în colțul din dreapta jos. În majoritatea cazurilor, aceștia sunt scriși atât în situația în care textul este continuat pe următoarea filă, cât și atunci când se începe o nouă unitate. Există și excepții, mai ales în tranziția de la o hagiografie la alta (f. 32^r, 143^v, 162^r, 174^r, 195^v, 200^v, 213^v). Scrierea lor cu chinovar (în trecerea la un nou titlu) sau corectarea acestora (greșeală de transcriere; cf. f. 170^r) semnalează faptul că miscelaneul a fost realizat cu pauze minime de-a lungul transcrierii.

Din punct de vedere structural, ms. rom. BAR 2602 este compus din 29 de caiete, a câte 8 file fiecare. Excepție fac caietele 19 (f. 143^r–148^v), 24 (f. 181^r–186^v) și 29 (f. 219^r–224^v + f. 225^{r-v}), care însumează câte șase file, la care, în cel din urmă caz, se alipește una răzleață.

Hârtia folosită la plierea caietelor provine, cel mai sigur, din patru sorturi, cărora le corespund filigrane precum:

1. trei semiluni I + contramarcă deformată⁴³, V-b surmontat de trifoi, B-B surmontat de trifoi (fig. 8)
2. trei semiluni II + F-b surmontat de trifoi (fig. 9)
3. marca și contramarca 2 foarte deformate (fig. 10)
4. ancoră încadrată în cerc, surmontată de trifoi + D-D surmontat de trifoi (fig. 11)

Întregul manuscris reprezintă o copie, date fiind omisiunile unor cuvinte remediate la corectură prin adăugiri marginale (f. 32^v, 38^v, *passim*), precum și ștersături și tăieturi ca cele de la filele f. 44^r, 85^r, 99^v. La procesul de transcriere au participat următorii copişti:

- a. scribul A = f. 1^r–137^r (fig. 12)
- b. scribul B = f. 137^v–225^r (fig. 13)

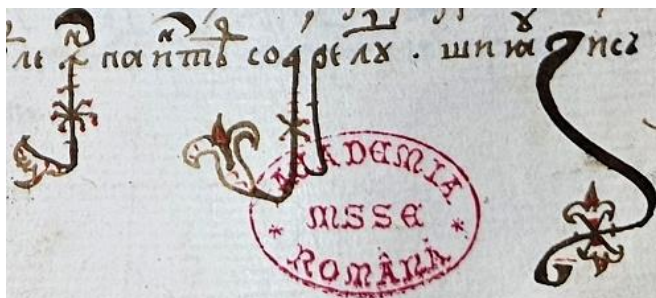
Cercetând cu atenție manuscrisul, am găsit semnătura primului copist pe marginea filei 136^r, unde se citește „помени г(с)ди лео(н)тие иеромона(х)” sau „Pomenește, Doamne, pe Leontie ieromonah”. Numele său îl mai aflăm semnat, alături de alți frați de la Cozia, și pe zăpădă de vânzare al unei roabe către obștea de maici a „Nastaiei stărița de la Ostrov”, întocmit la 1670⁴⁴.

Scrișul călugărului Leontie poate fi caracterizat drept o semiuncială cu trăsături preponderent cursive, cu slove ușor ascuțite și duct înclinat puțin spre dreapta (fig. 12).

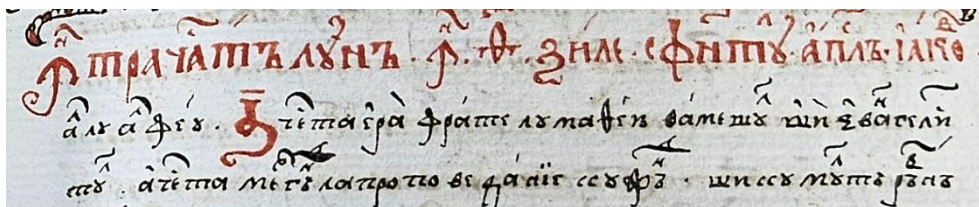
⁴³ Nu este exclus ca această contramarcă să fie o ancoră încadrată în cerc și surmontată de trifoi, puternic deformată.

⁴⁴ Vezi Arhivele Statului București, Ep. Argeș, pachet 70bis 2b, cota 7.

După cum am anticipat mai sus, în ceea ce privește activitatea de copiere de documente de către monahii cozieni, ductul acestuia este foarte apropiat de viitoarea „semicursivă brâncovenească”, ce va caracteriza scrisul muntenesc de-a lungul veacului al XVIII-lea. Oscilațiile grafice ale ieromonahului Leontie au fost cauzate de schimbarea peniței, fapt care a micșorat mărimea literelor, subțind hasele și aerisind rândurile (f. 32^v–33^v, 35^v–102^v). Acesta a realizat, în medie, 26–29 de rânduri pe pagină, fiecare a câte 40–43 de slove pe rând. Uneori, literele de pe rândul final sunt puternic alungite, depasantele fiind ornate vegetal (f. 113^r):

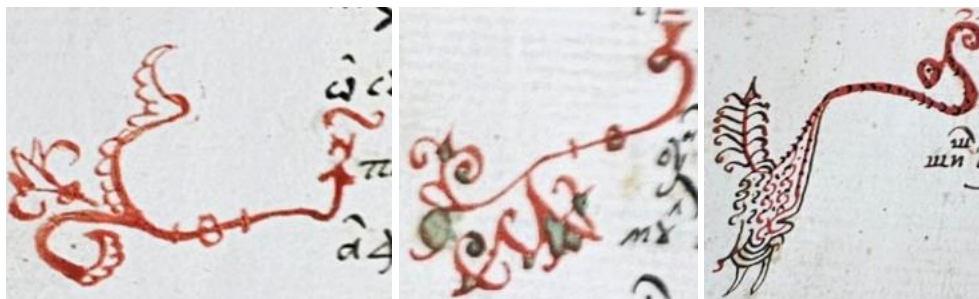

Pe paginile copiate de el, rubricarea a fost realizată, cel mai sigur, tot de acesta, cu „slove de titlu” semiunciale influențate parțial de cursivă:

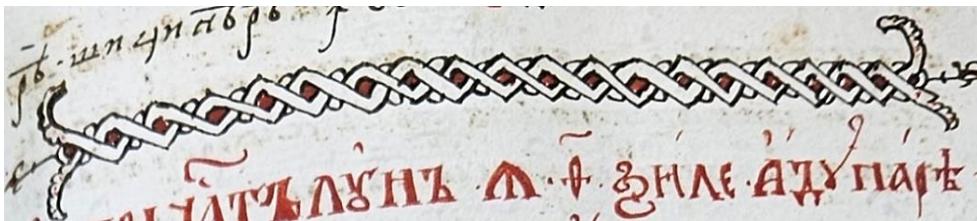
(ms. rom. BAR 2602, f. 64^r)

Asemănătoare sunt și inițialele, trasate cu cerneală roșie, care au uneori terminații împodobite cu motive vegetale (f. 82^v, 98^v, 106^v):

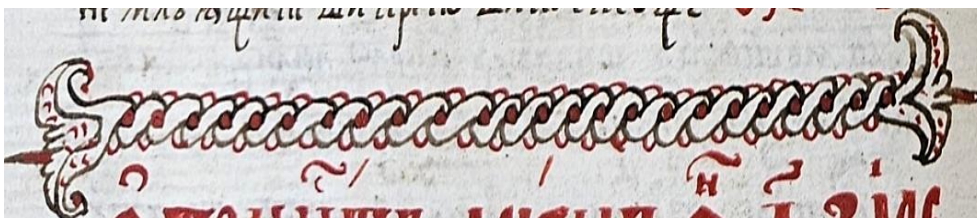

Totodată, între f. 101^v și 102^v, colontitul, titlurile și inițialele nu au fost realizate cu chinovar, ci cu cerneală verde, la fel ca o serie dintre multiplele tipuri de frontispicii geometrice și vegetale pe care le-a desenat acest copist:

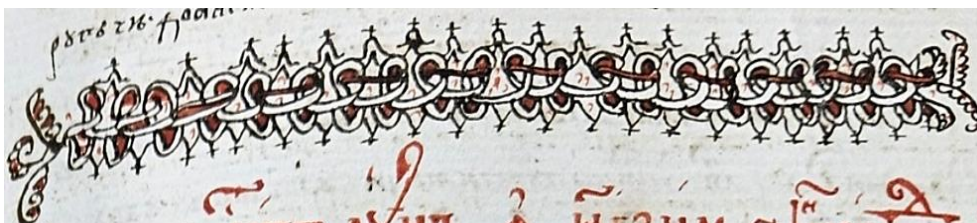
1. entrelacs I (f. 16^r, 17^{r-v}, 35^r, 64^r)⁴⁵

2. entrelacs II (f. 109^v, 118^r, 121^{r-v}, 124^r, 130^r)

3. entrelacs cu romburi surmontate de cruce (f. 63^r)⁴⁶

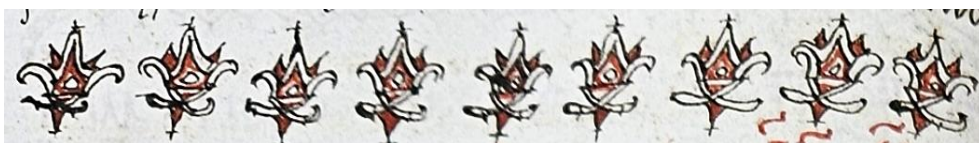
4. floral (f. 30^r)⁴⁷

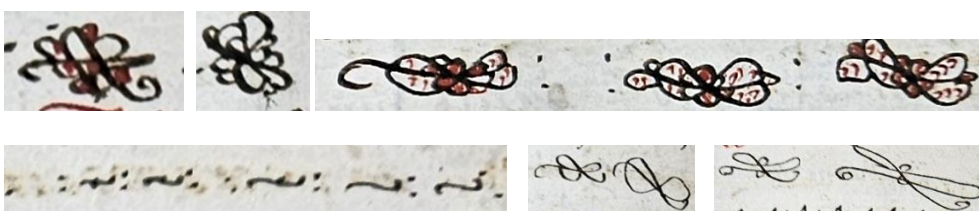
⁴⁵ Vezi variații ale acestui tip și la f. 22^v, 51^r, 55^v; f. 12^{r-v}, 21^v, 24^r, 28^v, 45^r, 70^r, 74^r, 80^v, 90^r; f. 10^v, 75^r; f. 31^v; f. 78^r, 95^r, 98^r; f. 103^v, 105^r, 106^r, 119^v, 126^v, 132^r, 133^v.

⁴⁶ Vezi variante ale unor tipuri apropiate la f. 50^r; f. 116^v; f. 20^r; f. 61^v; f. 83^r.

⁴⁷ Vezi și tipul de frontispiciu de la f. 25^v, 33^v.

5. flori împletite în cruce (f. 58^v, 42^v)6. frunze (f. 27^v, 32^v, 49^r, 54^r, 67^v, 70^v–71^r, 77^r, 81^v, 91^v, 101^r, 107^v)⁴⁸7. coroane simple (f. 84^v)8. coroane surmontate de cruce (f. 51^v, 69^v, 85^v–86^r, 87^v, 92^r, 96^v)

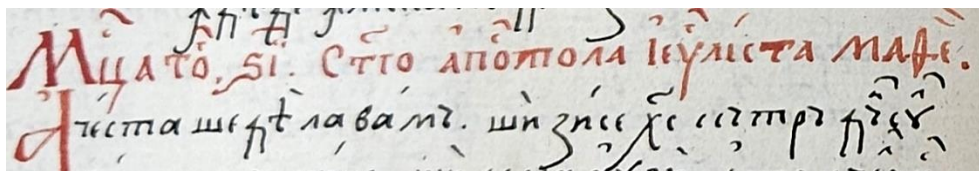
Când termină de transcris un paragraf sau o unitate mai amplă, călugărul Leontie încheie prin următoarele semne de final (f. 2^v, 10^v, 6^r, 18^r, 70^v, 80^v):

Spre deosebire de Leontie, scrisul scribului B este semicursiv, cu linii subțiri, ductul său fiind aerisit, cu spații albe între fiecare slovă (vezi fig. 13). Acesta prezintă oscilații minime, cauzate doar de peniță și de surplusul de cerneală (f. 148^r, 194^r–196^v). În medie, el a transcris 21 de rânduri pe pagină, a câte 29–44 de litere pe rând.

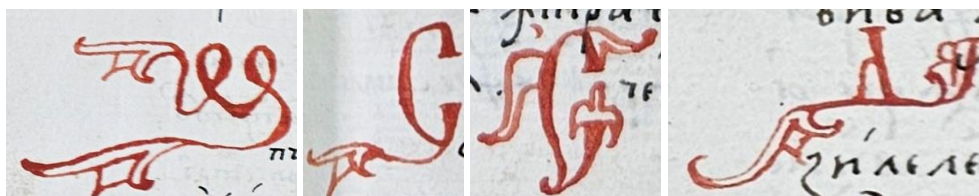
⁴⁸ Vezi acest tip, acompaniat de motive florale, la f. 24^v, 29^r, 36^r, 43^v.

În cazul său, „slovelor de titlu” sunt semiunciale, cu diferențe foarte mici față de titlurile din restul codicelui:

(ms. rom. BAR 2602, f. 139^v)

Copistul B nu desenează niciun frontispiciu, iar inițialele din text le întocmește cu cerneală roșie, fiind foarte rar ornate (f. 157^v, 156^r, 144^r, 138^v):

Tot el își încheie secvențele de text, de obicei, printr-un punct negru. În rest, el utilizează doar următoarele semne de final (f. 138^v, 147^v):

Pe fila 225^r, cel de-al doilea scrib realizează colofonul codicelui, amintind că: „Scri-su-se-au pre rumânie, cu învățătura părintelui Ananiei egumenul Sfintei Lavre Coziei. Și se-au scris în zilele creștinului Domnu Ducăi Voievod, în cursul anilor 1675, să se știe”. Am văzut că Anania întocmea o serie de documente în acea perioadă⁴⁹. Secvența „cu învățătura” ar putea, așadar, să transmită rolul activ pe care starețul l-a avut în transpunerea vieților de sfinți în limba română. Conform însemnărilor edite⁵⁰ și inedite⁵¹, culegerea hagiografică rămâne în obște, fiind citită de călugării din sobor.

⁴⁹ Vezi *supra*, p. 5.

⁵⁰ Vezi însemnările de pe filele liminare, f. 2^r–5^r, 86^r și 225^r, editate în G. Strempele, *Catalogul...*, vol. II, p. 332.

⁵¹ „Cu vrerea și cu ajutorul marelui Dumnezeu, începutu-am această [carte] cu a sa tocmi[re] (...) ca în luna lui dechemvrie, însă au (...) și au luat sfârșit în luna lui avril”, „Trei lucruri urâte lui Dumnezeu: bătrânul [desfrânat], bogatul [mincinos și săracul trufaș]”, „Macarie ieromonah 1710” (f. I^r); „Sava monah”, „Această sfântă carte ce (...) vieți”, „Și am scris eu...” (f. I^v). Pe f. 225^v sunt încercări de condei și însemnări de posesie ale arhimandritului Iosif, precum și o semnătură a ieromonahului Atanasie, cozieni din secolul al XVIII-lea.

Viețile de sfinți cuprinse în codice, precum și maniera în care copiii le transcriu și le revizuiesc, manifestând diferite atitudini față de text, merită o atenție deosebită.

3. DESCRIERE TEXTUALĂ

După cum am mai amintit, manuscrisul adună la un loc *Viețile sfinților* prăznuiți de-a lungul lunilor septembrie, octombrie, noiembrie și decembrie, unele dintre acestea fiind incomplete, dată fiind pierderea unor file la legare⁵². Acestea reflectă o parte din corpusul hagiografic transpus la Cozia, restul fiind, cel mai sigur, pierdut în ziua de astăzi⁵³. Observația întărește importanța codicelui de față, mai ales din punctul de vedere al conținutului său.

O serie de particularități textuale scot în evidență narațiunile cuprinse în ms. rom. BAR 2602 (1675). Acestea se găsesc aici atât sub formă extinsă, cât și prescurtată, ocupând de la trei–cinci file, până la jumătate de pagină. În plus, textele sunt adesea introduse prin secvența „Astăzi se pomenește” sau „Într-această zi”, formule care nu sunt marcate drept titluri, ci realizate cu inițiala A sau Î cu chinovar. Uneori, pe marginea formulei sau lângă titlu, se găsește și mențiunea *Бл(ѣ)ви ѿ(ч)* (trad. „Binecuvântează, părinte!”), semn că *Viețile* erau menite a fi citite cu voce tare. Simetric, finalul ultimei narațiuni dintr-o zi se încheie cu enunțul: „Pentru ale lor sfinte rugăciuni, Doamne miluiește-ne și ne spăsește pre noi pre toți. Amin”. Uneori, în afara hagiografiilor, sunt înșiruite numele sfinților comemorați la acea dată, secvențe pe care le vom indica în notele de subsol. Acesta este conținutul textual al manuscrisului:

A. I. Meseca septemvrie are zile 30, zioa pre ceasuri 12 și noaptea 12. În zioa dentâi de-nceput indictiona anului (f. 1^r)

1. Astăzi se pomenește pentru ciudesa ci se-au făcut de Sfânta Maica Precista la Mănăstirea Miasinului și pomeana pojarului (f. 1^r)
2. Astăzi se pomenește prepodobnicul Simeon Stâlpnicul (f. 1^v)
3. Răposarea lui Isus Naviin (f. 1^v–2^r)⁵⁴
4. Într-această zi, 40 de sfinte muieri măcenite feate schiteance și Amun diaconul, didascalul lor (f. 2^r)
5. Într-această zi, sfinții măcenici și șapte frați Efodu, Calistis și Ermoghen (f. 2^{r-v})

⁵² Câte patru file au fost pierdute între f. 141^v și 142^r, 220^v și 221^r, fiind vorba de părți din *Viețile* citite la 17, 29 și 30 noiembrie (vezi detalii *supra*, p. 5–6). În descrierea de mai jos, aceste cazuri au fost indicate prin redactarea titlului între paranteze drepte.

⁵³ Vezi ipoteza conform căreia cel de-al doilea caiet din ms. rom. BAR 339 ar conține câteva din *Viețile sfinților* pe martie tot în traducerea de la Cozia, în G. Mihăilescu, „O copie...”, p. 121–123).

⁵⁴ Pomenite și: Marta și Evantiia (f. 2^r).

II. Într-această lună, în 2 zile, iaste Sfântul Măcenic Mamantos. *Bl(s)vi oč!* (f. 2^v)

1. Într-această zi iaste pomeana Sfântului Patriiarhu de la Țarigrad Ioan Nistefu (f. 2^v–4^r)⁵⁵

III. Într-această lună, în 3 zile, iaste Sfântul Măcenic Antim Episcopul de la Nicomidiia (f. 4^v)⁵⁶

1. Vasila (f. 4^v–6^r)

2. Sfântul Aristion (f. 6^r)

IV. În luna aceasta, în 4 zile, pomeana Sfântului Măcenic Vavila Arhiepiscopul de la Antiohia cea Mare și trei feți de sabie săvârșiți (f. 6^r–7^v)

1. Într-această zi, Sfântul Proroc Moisi cu pace se-au săvârșit (f. 7^v–8^r)⁵⁷

2. Într-această zi se pomenește Sfânta Ermiona, fata lui Filip Apostolul (f. 8^r–9^v)

3. Într-această zi sânt sfinții măcenici Chentirion, Ocheian, Teodor, Amiiian și Iuliiian (f. 9^v)

4. Astăzi, Sfântul Măcenic Petronie, Haritina, Zarvul, Tatuil și Veveas (f. 9^v)

5. Astăzi iaste pomeana sfinților trei mii și șase sute doauozeci și opt de măcenici (f. 9^v–10^r)

V. Într-această lună, în 5 zile, iaste pomenirea jungherii Sfântului Proroc și preot Zahariia, tatăl lui *sîi* Ioan *pr(d)te(č)* (f. 10^r)⁵⁸

1. Într-această zi se pomenească sfinții măcenici Urvan, Teodor, Medimna și cu dinșii 80 de preoți și diaconi (f. 10^r)

2. Într-această zi iaste pomeana Sfântului Petru de la Atira și pomeana Sfântului Măcenic/ Iavid episcopul (f. 10^{r-v})

VI. Într-această lună, în 6 zile, pomenește-se preaslăvită ciudă ci se-au făcut în Colasea la Frighiia de⁵⁹ arhiistratigul Mihail (f. 10^v)

1. Într-această zi iaste pomenirea sfinților măcenici Evdoxie, Zinon, Romil și Macarie (f. 10^v–11^v)⁶⁰

VII. Într-această lună, în 7 zile, iaste pomeana Sfântului Sozon (f. 12^r)

1. Într-această zi iaste pomeana sfinților apostoli Evod și Onisifor (f. 12^r)

2. Sfântul Ștefan papa de Roma (f. 12^{r-v})

3. Sfântul Evpsihie (f. 12^v)⁶¹

⁵⁵ Pomeniți și: Pavel „cel de curând arhiepiscop la Țarigrad”, mucenii Diomid, Iulian, Filip, Eftihie, Sfântul Isihie, Sfântul Leonid, Sfântul Eftihie „răstignit se săvârși”, Sfântul Filadelf, Sfântul Mucenic Melani, Sfânta Partagapi, Dreptul Eleazar, Mucenicii Aitala și Amun (f. 4^{r-v}).

⁵⁶ Pomeniți și: Zinon, Aristion „episcopul Alixandriei”, Teotist Schiteanul, Hariton (f. 4^v–6^r).

⁵⁷ Pomeniți și: Sfinții Teotim și Teodul (f. 7^v).

⁵⁸ Pomeniți și: Sfântul Avdei, Sfânta Muceniță Rai, Sfântul Sarvil.

⁵⁹ Scris: **ΔΔ**.

⁶⁰ Pomeniți și: „sfinții o mie și o sută și patru voinici”, Medimnos, Fafast, mucenicii Macarie și Andreiu, și călugărul Vivon, Chiriac, Dionisie, Androanic, sfințele Pelaghiia și Tecla, Teoctist și Chiriac; precum și „a doua noire a Preasfintei Stăpânei noastre, Născătoarei de Dumnezeu, întru Besearica Sfintei Anei” (f. 11^v).

⁶¹ Se prăznuiește și: „adormirea sfântului și preacuviosului Lucăi, cela ci au fost a treilea egumen de la Mănăstirea Mântuitoriului” (f. 12^v).

VIII. Într-această lună, în 8 zile, iaste Nașterea Preasfintei Stăpânei noastre, Născătoarea de Dumnezeu și// pururea Fecioară Maria (f. 12^v–13^r)⁶²

1. Într-această zi, o poveaste foarte de folos (f. 13^r–16^r)

inc.: Un preot oarecarele cu un diacon bun avea întru ei multă dragoste a lui Dumnezeu.

des.: iaste mări//rea și ținearea în veaci (f. 15^v–16^r)

IX. Într-această lună, în 9 zile, adunarea Dreptului Ioachim și Anei (f. 16^r)

1. Într-această zi, Sfântul Severiiian spânzurat și de picioare legat o piatră și aruncat peste zid, așa se-au săvârșit (f. 16^r)

2. Într-această zi iaste pomeana a preacuviosului părintelui nostru Teofan, carele au fost schitean în vremea lui Dioclitiiian (f. 16^r–17^r)⁶³

X. Într-această lună, în 10 zile, iaste pomenirea sfințelor măcenite fâmei Minodora, Mitrodora și Nimfodora, feate și surori (f. 17^r)

1. Într-această zi se pomenește Sfântul Măcenic Variipsava (f. 17^r)

2. Într-această zi, Sfânta Pulherie, împărăteasa, cu pace se-au săvârșit (f. 17^r)

3. Într-această zi se pomenescu sfinții apostoli Apelis, Luca și Clement (f. 17^v)⁶⁴

XI. Într-această lună, în 11 zile, sfânta și// preacuvioasa maica noastră Teodora de la Alixandriia (f. 17^v–18^v)

1. Într-această zi iaste pomeana preacuviosului părintelui nostru Efrosin magherul (f. 18^v–19^v)

2. Într-această zi, sfinții măcenici Diodor și Diomid și Didim (f. 19^v–20^r)

3. Într-această zi iaste munca Sfintei Măcenite Iasa (f. 20^r)

XII. Într-această lună în 12 zile Sfântul Măcenic Aftonom (f. 20^r)

1. Într-această zi iaste Sfântul Măcenic Curnut, episcop de Laiconiia (f. 20^r)

2. Într-această zi, Sfântul Măcenic Teodor, episcop de la Alixandriia (f. 20^{r-v})

3. Într-această zi, Sfântul Măcenic Iulian de la Galatiia (f. 20^v–21^v)⁶⁵

XIII. Într-această lună, în 13 zile, pomenirea târnosealei a Sfintei Înviiarea Domnului nostru Isus Hristos (f. 21^v)

1. Într-această zi iaste pomeana Sfântului Cornilie sutașu (f. 21^v)

2. Într-această zi se pomenescu sfinții măcenici Cronid, Leontie, Serapion, Straton și Silvec (f. 21^v–22^r)

3. Într-această zi se pomenesc sfinții măcenici Gordian și Marcovie și Ilie, Zotica și Ualerian (f. 22^{r-v})

XIV. Într-această lună, în 14 zile, pomenirea Înălțării a cinstitei și de viață făcătoarei Cruce (f. 22^v–23^r)

1. Într-această zi iaste răposarea Sfântului părintelui nostru Ioan Hrisostom, adecă Rostul de Aur (f. 23^r)

2. Într-această zi iaste și pomeana luminatelor împărăteasei Placida, carea au fost fâmeaie împăratului Teodosie cel Mare (f. 23^v)

⁶² Pomeniți și: mucenicii Ruf și Rufiniian, Sfântul Sevir, Artemid.

⁶³ Pomeniți și: Hariton, Amian, Teodor și Iulian (f. 17^r).

⁶⁴ Pomenită și: mucenița Iasa (f. 17^v).

⁶⁵ Pomeniți și: mucenicii Machedoniia, Tatiian și Teodul, Daniil de la Tasiia și mucenicul Ocheian.

3. Într-această zi se pomenesc preasfinții părinții noștri carii se-au adunat și au venit la sfântul al șaselea Săbor (f. 23^v)
4. Într-această zi, Sfântul Măcenic Papa (f. 23^v–24^r)⁶⁶
- XV.** Într-această zi, în 15 zile, Sfântul și Marele Măcenic Nichita (f. 24^r)
1. Într-această zi se pomenește precuviosul părintele nostru Filoteiu preotul (f. 24^{r-v})
2. Într-această zi, Sfântul Măcenic Porfirie de la Mimond (f. 24^v)⁶⁷
- XVI.** Într-această lună, în 16 zile, Sfânta mare Măceniță Evtimiia (f. 24^v–25^r)
1. Într-această zi, Sfântul Măcenic Martin, papa de Roma (f. 25^r)
2. Într-această zi, Sfânta Măceniță Sevastiiana (f. 25^r)
3. Într-această zi iaste pomenirea Sfintei Măcenițe Melitina (f. 25^{r-v})
- XVII.** Într-această lună, în 17 zile, se pomenesc sfintele măcenițe trei cocoane feate Pisti, Elpida, Agapi și maica lor, Sofia (f. 25^v–26^r)
1. Într-această zi, Sfânta Măceniță Agatocliia (f. 26^r)
2. Într-această zi, sfinții măcenici Maxim, Teodot și Asclipiodoti (f. 26^r)⁶⁸
3. Într-această zi se pomenește Sfânta Măceniță Teodota (f. 26^r–27^r)⁶⁹
4. Într-această zi, sfinții 47 de măcenici de foc sfârșiră (f. 27^v)⁷⁰
- XVIII.** Într-această lună, în 18 zile, pomenirea precuviosului părintelui nostru Efămenie făcătorul de minuni, episcopul de la Gortin (f. 27^v–28^r)⁷¹
1. Într-această zi se pomenește Sfânta Măceniță Ariadni (f. 28^r)
2. Într-această zi, preasfântul măcenic Simeon, episcopul de la Ierusalim, feciorul lui Iosif logoditul, frate cu Iacov, fratele lui Dumnezeu (f. 28^r)⁷²
- XIX.** Într-această lună, în 19 zile, Sfântul Măcenic Trofim, Savatie și Dorimetond (f. 28^v)
1. Într-această zi se pomenește Sfânta Măceniță Sosani (f. 28^v–29^r)
- XX.** Într-această lună, în 20 zile, Sfântul Măcenic Efstatie și Teopisti, fămea lui, și doi feți ai lor, Agapie și Teopist (f. 29^r)
1. Într-această zi se pomenesc sfinții părinții/ noștri Ipatie episcopul și Andreiu preotul (f. 29^{r-v})
2. Într-această zi iaste Sfântul Martin, papa de Roma, Maxim și alții cu dânsul (f. 29^v–30^r)⁷³
- XXI.** Într-această lună, în 21 de zile, pomeana Sfântului Iona (f. 30^r–31^r)
1. Astăzi, precuviosul părintele nostru Iona a lu Savait (f. 31^r)

⁶⁶ Pomeniți și: mucenicul Teoclis, Valerian coconul (f. 24^r).

⁶⁷ Prăznuite și: aflarea moaștelor Sfântului Acachie, episcopul de la Melitin, mucenicul Maxim, două feate sfinte, aflarea moaștelor Sfântului Mucenic Stefan (f. 24^v).

⁶⁸ Pomeniți și: Sfânta Luchia, Mucenicul Ghemian, fiul ei (f. 26^r).

⁶⁹ Pomeniți și: o sută de mucenici și Sfântul Pileu și Nil, episcopii den Palistina (f. 27^{r-v}).

⁷⁰ Pomeniți și: mucenicii Haralamb și Pandoleond, Iraclid și Miron (f. 26^v).

⁷¹ Pomenite și: sfintele Sofiia și Irina (f. 28^r).

⁷² Pomenit și: Mucenicul Castor (f. 28^{r-v}).

⁷³ Pomeniți și: Mucenic Artemidor și Tal, Meletie episcopul, Ioan Eghipteanul (f. 30^r).

2. Astăzi se pomenește Sfântul Apostol Condrat (f. 31^r)

3. Pomeana Sfântului Măcenic Evsevie (f. 31^{r-v})⁷⁴

XXII. Într-această lună, în 22 de zile, Sfântul bătrânul Măcenic Foca, făcătorul de ciude (f. 31^v–32^r)

1. Astăzi se pomenește Sfântul Foca grădinariul (f. 32^r)⁷⁵

XXIII. Într-această lună, în 23 de zile, începerea preasfântului și preaslăvitului și Botezător Ioan (f. 32^v)

1. Într-această zi se pomenesc sfinții măcenici Andrei și Ioan, Petru și Antonie, la Africa se-au săvârșit (f. 32^v–33^r)

2. Într-această zi se pomenește Sfânta Măcenită Ieraida feciuriță (f. 33^{r-v})

3. Astăzi se pomenesc preacuvioasele muieri Xantipi și Polixeani (f. 33^v)

XXIV. Într-această lună, în 24 de zile, Sfânta Mare Măcenică și întocma cu apostolii, Tecla (f. 33^v–34^r)

1. Într-această zi iaste pomenirea preacuviosului părintelui nostru Coprie (f. 34^r–35^r)

XXV. Într-această lună, în 25 de zile, preapodobnica maica noastră Efrosina, fata lui Pafnutie de la Eghipet (f. 35^{r-v})

1. Într-această zi se pomenește Sfântul Măcenic Pafnutie (f. 35^v–36^r)

2. Într-această zi se pomenește Sfântul Măcenic Pavel și Tati, și coconii lor (f. 36^r)

XXVI. Într-această lună, în 26 de zile, suirea Sfântului slăvit Apostol și Evanghelist, și căzut pre pieptul lui Hristos, și precurat iubit Ioan Bogoslov (f. 36^r–42^v)

XXVII. Într-această lună, în 27 de zile, pomenește Sfânta Măcenică Epihiri (f. 42^v)

1. Într-această zi, Sfântul Măcenic Calistrat și alalți sfinți 49 de măcenici (f. 42^v–43^r)

2. Într-această zi, preapodobnicul părintele nostru Ignatie egumenul, de la mănăstirea ce-i hramul Preaobrajenia (f. 43^{r-v})

3. Într-această zi se pomenește Sfântul Apostol Marco, Aristarhu și Zinon (f. 43^v)⁷⁶

XXVIII. Într-această lună, în 28 de zile, se pomenește preapodobnicul părintele nostru și Mărturisitorul bucuros Hariton (f. 43^v–44^r)

1. Într-această zi se pomenește Sfântul Proroc Varuh (f. 44^{r-v})

2. Astăzi se pomenește Sfântul Măcenic Marco, păstoriu de oi, și sfinții măcenici frați Alexandru, Alfîu și Zosim, și Sfântul Măcenic Pimen, și sfinții măcenici Niconos, Iliodor, și alalți coconi și cocoane (f. 44^v)⁷⁷

⁷⁴ Pomeniți și: mucenici Evsevie, Nevast și Zinon, episcopii Meletie și Isachie, Mucenicul Prisc, cei 6 mucenici din zilele lui Maximian (f. 31^v).

⁷⁵ Pomeniți și: Sfânta Mucenică Drozili și cele 5 cocoane, Sfântul Mucenic Isaac și Sfântul Martin (f. 32^r).

⁷⁶ Pomeniți și: 15 mucenici, Mucenicul Filimon episcopul, Furtuniana și Gaiiana (f. 43^v).

⁷⁷ Pomeniți și: mucenicii Calist și Evstatie, Alexandru și cu 30 de mucenici (f. 44^v–45^r).

XXIX. Într-această lună, în 29 de zile, preapodobnicul părintele nostru Chiriac de la Anahorit (f. 45^r)

1. Astăzi se pomenesc sfinții măcenici den Vizandie, Trifon Trofim, Dorimedon, Petronia, Gudelia (f. 45^r)
2. Într-această zi se pomenește 105 măcenici la Palistina, și Sfântul Măcenic Trofim, și Dorimedon, și Sfânta Măcenică Petronia (f. 45^{r-v})⁷⁸
3. Într-această zi se pomenesc sfinții măcenici David, Govdilae și Casdoas (f. 45^v–49^r)

XXX. Într-această lună, în 30 de zile, Sfântul Măcenic Grigorie de la Armeniia cea Mare (f. 49^{r-v})

1. Într-această zi se pomenesc sfințele măcenice muieri feate și preapodobnice 32, și alte fâmei măcenice 32, și alte fâmei măcenice, Ripsimiia și Gaianiia (f. 49^v)⁷⁹

B. I. *Meseca* octovrie 1 are zile 31. Zioa are ceasure 11 și noaptea ceasure 13. În zioa dentâiu, Sfântul Apostol Ananiia (f. 50^r)

1. Într-această zi se pomenește Sfântul Măcenic Mihail de la Mănăstirea Zovis și cu treizeci și șase de sfinți călugări ci s-au făcut măcenici în noria cetății Sevastului (f. 50^r)⁸⁰
2. Pomeana preapodobnicului părin/telui nostru Roman făcătorul de condacure (f. 50^{r-v})
3. Într-această zi iaste Sfântul Măcenic Domnin (f. 50^v–51^r)

II. Într-această lună, în 2 zile, Sfântul Măcenic Chipriian și Iustina (f. 51^r)

1. Într-această zi se pomenește preapodobnicul părintele nostru Teofil Mărturisitorul (f. 51^{r-v})

III. Într-această lună, în 3 zile, Sfântul bătrânul Măcenic Dionisie Areopagit (f. 51^v–52^v)⁸¹

1. Într-această zi, Sfântul Măcenic bătrânul Dionisie și cu el încă 8 măcenici (f. 52^v)⁸²
2. Într-această zi, Sfântul preapodobnic Părintele nostru Ioan al lu Hozovit, episcop la Cesariia (f. 52^v–54^r)

IV. Într-această lună, în 4 zile, preasfântul părintele nostru Ieroteiu, episcop la Atina (f. 54^r)

1. Într-această zi, Sfântul Măcenic Petru Capetolion (f. 54^{r-v})
2. Într-această zi, Sfânta Domnina și featele ei, Verina și Prodoca (f. 54^v)
3. Într-această zi, Sfântul Măcenic Andancat și Calistiniia, fie-sa (f. 54^v–55^r)
4. Într-această zi, preapodobnicul părintele nostru Amun Eghipteanul (f. 55^r)
5. Într-această zi, Sfântul Măcenic Favst, Gain, Evsevie și Herimon diacon (f. 55^{r-v})

⁷⁸ Pomeniți și: mucenicii Casdou și Casdoas (f. 45^v).

⁷⁹ Pomeniți și: 70 de mucenici, Sfânta Ripsimiia și „doauo preapodobnice muieri”, mucenicii Stratonic și Mardonie (f. 49^v–50^r).

⁸⁰ Pomeniți și: sfinții preapodobnici 6, de sabie săvâ<r>șiți.

⁸¹ Pomeniți și: Rustic și Elefterie, Sfântul Teoctist (f. 52^v).

⁸² Pomeniți și: Mucenicul Teagenus, Teotect și Adonac (f. 52^v).

- V.** Într-această lună, în 5 zile, Sfânta Măcenica Haritina (f. 55^v)
1. Astăzi, Sfânta Măcenică Mamelhi (f. 55^v)
 2. Într-această zi iaste nălucirea Cozmei, călugărul înfricoșat, foarte și de folos (f. 56^r–58^v)
- VI.** Într-această lună, în 6 zile, sfântul și preaslăvitul⁸³ apostol Toma (f. 58^v–61^v)⁸⁴
- VII.** Într-această lună, în 7 zile, Sfântul Marele Măcenic Serghie și Vachu (f. 61^v–62^r)
1. Într-această zi, Sfântul Măcenic Iulian preotul și Chesaria diacon (f. 62^{r-v})
 2. Într-această zi, Sfântul Măcenic Polihronie (f. 62^v)
- VIII.** Într-această lună, în 8 zile, sfânta preapodobnica maica noastră Pelaghia (f. 63^r)
1. Într-această zi, Sfânta Pelaghia fata (f. 63^{r-v})
 2. Într-această zi, Sfânta Măcenica Pelaghia (f. 63^v)
 3. Într-această zi, Sfânta Taisia curva (f. 63^v)
 4. Într-această zi, Sfântul bătrânul Măcenic Artemon (f. 63^v–64^r)
- IX.** Într-această lună, în 9 zile, Sfântul Apostol Iacov al lui Alfeu (f. 64^r)
1. Astăzi, preapodobnicul părintele nostru Andronic și Atanasia, fămea lui (f. 64^r–66^v)
 2. Într-această zi iaste pomeana Sfintei Măcenică Popliia (f. 66^v–67^r)
 3. Astăzi, preapodobnicul părintele nostru Petru (f. 67^r)
 4. Într-această zi iaste pomeana preapodobnicului părintelui nostru Doroteiu, episcop la Tir (f. 67^{r-v})⁸⁵
- X.** Într-această lună, în 10 zile, Sfântul Măcenic Evlampie și Evlampia (f. 67^v)⁸⁶
1. Într-această zi iaste preapodobnicul părintele nostru Vasiian (f. 67^v–68^r)
 2. Într-această zi, preapodobnicul părintele nostru Teofil Mărturisitorul (f. 68^r–69^r)
- XI.** Într-această lună, în 11 zile, Sfântul Apostol Filip, unul den cei șapte diaconi (f. 69^v)
1. Într-această zi, sfinte măcenite Zinoida și Filonila, surori (f. 69^v)
 2. Într-această zi iaste preapodobnicul părintele nostru și mărturisitorul Teofan (f. 69^v–70^r)⁸⁷
 3. Dumeneca sfinților părinți, după 11 zile ale aceștii luni, facem pomeanele ale sfinților părinți de la Nicheia, care se-au adunat a doauo oară pentru spurcații eritici (f. 70^{r-v})
- XII.** Într-această lună, în 12 zile, sfinții măcenici Prov, Tarhu și Andronic (f. 70^v–71^r)
1. Într-această zi iaste pomeana Sfintei Măcenite Domnina (f. 71^r)
 2. Astăzi, Sfânta Măcenică Anastasiia, fata (f. 71^r)

⁸³ Cuvântul inițial a fost răzuit, secvența *slăvitul* fiind adăugată ulterior, marginal.

⁸⁴ Pomeniți și: Nichita Patrichie Mărturisitorul, Sfânta Mucenică Irotiidos (f. 61^v).

⁸⁵ Pomenit și: Dreptul Avraam și nepotul său (f. 67^v).

⁸⁶ Pomeniți și: sfinții mucenici 200, carii priimără săvârșit cu Sfântul Evlampie (f. 67^v).

⁸⁷ Pomeniți și: sfinții patriarși de la Țarigrad Nectarie, Arsachie și Sisinie (f. 70^r).

XIII. Într-această lună, în 13 zile, Sfântul Măcenic Carpu și Papil, și Agatodor, și Agatonichi (f. 71^{r-v})

1. Într-această zi iaste pomenirea Sfântului Măcenic Florentie (f. 71^v–72^r)
2. Într-această zi iaste pomeana Sfântului Măcenic Dioscor (f. 72^r)
3. Într-această zi iaste pomeana părintelui nostru prepodobnicul Nichita Patrachie Mărturisorul (f. 72^r)
4. Astăzi iaste pomeana Sfântului Veniamin diaconul (f. 73^v–74^r)⁸⁸

XIV. Într-această lună, în 14 zile, sfinții măcenici Ghervasie, Nazaria, Protasiu și Chelesie (f. 74^r)

1. Astăzi se pomenește părintele nostru Cozma preamândrul, episcop de la Maima Aghiopolit (f. 74^{r-v})
2. Astăzi iaste Sfântul Măcenic Silvan (f. 74^v)
3. Într-această zi iaste Sfântul Măcenic Petru al lui Avselam (f. 74^v–75^r)

XV. Într-această lună, în 15 zile, Sfântul Măcenic Luchian, preot la Antiohiia cea mare (f. 75^r)

1. Astăzi iaste pomeana preapodobnicului părintelui nostru Savin Episcop (f. 75^{r-v})
2. Într-această zi se pomenește preapodobnicul părintele nostru și mărturisorul Varsu, episcop de la Edes (f. 75^v)
3. Într-această zi iaste obida sihastrului și cu folos poveaste (f. 75^v–76^v)
4. Astăzi iaste Sfântul Măcenic Sarvil și Veveia, soru-sa (f. 76^v)

XVI. Într-această lună, în 16 zile, Sfântul Măcenic Loghin Iuzbașa (f. 77^{r-v})⁸⁹

1. Într-această zi iaste preapodobnicul părintele nostru Mal (f. 77^r–78^r)

XVII. Într-această lună, în 17 zile, Sfântul Proroc Osie (f. 78^r)

1. Într-această zi, sfântul preapodobnic și Măcenic Andreiu de la Crit (f. 78^r–79^r)
2. Într-această zi iaste mutarea cinstitelor moaște ale Sfântului și Dreptului Lazăr (f. 79^r)
3. Astăzi, sfinții măcenici cinci frați, Cozma și Damiiian, Leontie, Antim și Eftropie, aceștea fără de bani au lecut oamenii (f. 79^{r-v})
4. Într-această zi, sfinții măcenici Hrisant și Darie (f. 79^v)
5. Astăzi iaste Sfântul Măcenic Clavdie Trivun, cela ci au muncit pre Sfântul Hrisant și pre Dariia împreună cu muiarea lui, Sfânta Ilaria, și feciorul lor, Mavru și Ason (f. 79^v–80^r)

XVIII. Într-această lună, în 18 zile, iaste pomenirea Sfântului Apostol și Evanghelist Luca (f. 80^v–81^r)⁹⁰

1. Într-această zi, pomenirea preapodobnicului părintelui nostru Iuliiian de la Efrat (f. 81^r–82^r)

⁸⁸ Pomenit și: Sfântul Antigon (f. 74^r).

⁸⁹ Pomeniți și: sfinții mucenici ce s-au închipuit lui Loghin, mucenicii Leontie, Dometie, Terentie și Domnin (f. 77^v).

⁹⁰ Pomenit și: Sfântul Mucenic Marin, bătrânul (f. 81^r).

- XIX.** Într-această lună, în 19 zile, iaste pomeana Sfântului Proroc Ioil (f. 82^r)
1. Într-această zi iaste pomeana Sfântului Măcenic Uar, și cu ș-alții (f. 82^{r-v})
 2. Într-această zi iaste Sfântul Măcenic Sadot, și alții încă o sută și doauozeci de măcenici, carii se-au săvârșit la Persida (f. 82^v–83^r)
- XX.** Într-această lună, în 20 de zile, Sfântul Măcenic Marele Artemie (f. 83^{r-v})
- XXI.** Într-această lună, în 21 de zile, preapodobnicul Ilarion cel Mare (f. 83^v)
1. Astăzi iaste Sfântul Măcenic Gaiia, Dasie și Zotie (f. 83^v–85^r)
 2. Astăzi iaste Sfânta Măcenică Teodota și Socrat preotul (f. 85^r)⁹¹
- XXII.** Într-această lună, în 22 de zile, preasfântul părintele nostru și întocma cu apostolii, [Abercius], episcopul de la Eropoli (f. 85^{r-v})
1. Astăzi iaste pomeana sfinților 7 prunci de la Efes, Maximian i Amvlii, Martinian, Dionisie, Andonin, Costandin și Ioan (f. 85^v–87^r)
 2. Într-această zi iaste Sfântul Măcenic Alixandru Episcop, și Eraclie Măcenicul, Ana și Elisaf, Teodota și Glicheria (f. 87^{r-v})
- XXIII.** Într-această lună, în 23 de zile, Sfântul Măcenic și Apostol Iacov, fratele lui Dumnezeu (f. 87^v)
1. Astăzi, sfântul preapodobnic părintele nostru Ignatie, patriarhul la Costandinopoli (f. 87^v–88^r)
 2. Într-această zi iaste pomeana preacuviosului părintelui nostru Macarie Rimleanul (f. 88^r–90^r)
- XXIV.** Într-această lună, în 24 de zile, Marele Sfântul Măcenic Areta, și alții cu dânsul, patru mii și doauo sute și noauo/zeci și noauo (f. 90^{r-v})
1. Astăzi iaste pomeana unii muieri și pruncul ei, în foc l-au aruncat și ea de foc se-au săvârșit (f. 90^v–91^r)
 2. Într-această zi, Sfântul Părin/tele nostru Proclu, patriarhul de la Costandinopoli (f. 91^v)
- XXV.** Într-această lună, în 25 de zile, sfinții măcenici Martiian, boiarul împărătescu și marturiu (f. 91^v)
1. Într-această zi, Sfântul Măcenic Anastasie (f. 91^v–92^r)⁹²
- XXVI.** Într-această lună, în 26 de zile, sfântul preaslăvit Marele Măcenic Dimitrie, mirotociv și ciudobornic (f. 92^r–95^r)⁹³
1. Astăzi se pomeanește cutremul cel mare, ciudat (f. 95^r)
- XXVII.** Într-această lună, în 27 de zile, Marele Sfânt Măcenic Nistor (f. 95^{r-v})
1. Astăzi, sfintele măcenite Capetolini și Ierotiida (f. 95^v)⁹⁴
 2. Poveaste pentru iveri, cum au venit spre dunnezeiască priceapere (f. 95^v–96^v)

⁹¹ Pomenit și: Sfântul Mucenic Efcraț (f. 85^r).

⁹² Pomeniți și: mucenicii Ualerian, Savin, Ualerian și Hrisaf, Sfânta Tavita, ceaea ce o au învis Sfântul Apostol Petru (f. 92^r).

⁹³ Pomeniți și: mucenicii Artimidar, Vasileu, Leptina și Glicon (f. 95^r).

⁹⁴ Pomeniți și: Chiriace, patriarhul de la Costandinopoli (f. 95^v).

XXVIII. Într-această lună, în 28 de zile, sfinții măcenici africani, Terentie, Maxim, Pombie, și alții 36 de măcenici (f. 96^v–97^r)

1. Astăzi, sfinții măcenici Ierac, Teodul, Fotie, Valis, Terentie, Neonilis, Nit, Sarvil și Evnichie (f. 97^r)⁹⁵
2. Astăzi, preapodobnicul Ioan al lu Hozevit (f. 97^v)
3. Astăzi, Sfânta Fevronie, fata lui Iracle Împărat, și preapodobnicul părintele nostru Stefan al lu Savait, ucenicul Sfântului Savei, și Sfântul Măcenic Chiriac, carele au ivit și au spus cinstita cruce în vremea Marelui Împărat Costandin și Elina, maică-sa (f. 97^v–98^r)⁹⁶
4. Astăzi, Sfântul Damian și Cozma, și cu alții trei frați ai lor (f. 98^r)

XXIX. Într-această lună, în 29 de zile, sfânta preapodobnică și măcenică Anastasia, greaca (f. 98^{r-v})

1. Astăzi, preapodobnicul părintele nostru Avramie, și Mariia, nepoata lui (f. 98^v)⁹⁷
2. Astăzi, preapodobnica maica noastră ce ș-au pus numele Efimian (f. 98^v–101^r)
3. Astăzi iaste Sfânta Măcenică Meletina (f. 101^r)

XXX. Într-această lună, în 30 de zile, pomenește-se Sfântul Măcenic Zinovie și Sfânta Măcenică Zinoviia, amândoi frate cu soru-sa (f. 101^r)

1. Astăzi, Sfânta Măcenică Militina și Sfântul Marcian, episcopul de la Siracusa/, ucenicul lui Petru Apostolul (f. 101^{r-v})
2. Într-această zi, Sfântul Măcenic Alixandru, Cronion, Iulian, Macarie, și alți 13 măcenici (f. 101^v)
3. Într-această zi, Sfânta Măcenică Evtropie (f. 101^v)
4. Într-această zi iaste Sfântul Apostol Cleopa, și preapodobnicul părintele nostru Iosif, patriarhul de la Costandinopoli, și sfânt/tul Afsterie, Clavdie, Neonos, și soru-sa, Neonila (f. 101^v–103^r)
5. Într-această zi, sfinții apostoli den cei șaptezeci, Terentie, Marco, Iust și Artema (f. 103^{r-v})⁹⁸

XXXI. Într-această lună, în 31 de zile, sfinții apostoli den cei șaptezeci, Stahie, Amplie, Urvan și Narchis (f. 103^v)

1. Într-această zi, Sfântul Măcenic Epimah (f. 103^v–104^r)
2. Într-această zi, preasvântul părintele nostru Iacov (f. 104^r)
3. Într-această zi iaste poveastia lu Teodorit episcopul pentru obida oarecui (f. 104^r–105^r)

C. I. Luna lui noemvrie are zile 30, zioa are ceasuri 10 și noaptea 14. În zioa dentâiu, pomeana sfinților fără plată, lecuitori, Cozma și Damiiian, feciorii Teodotei (f. 105^{r-v})

1. Astăzi sântu sfintele măcenice mueri Chiriiiana și Iuliiiana (f. 105^v)
2. Într-această zi, sfinții măcenici Chesalie, Dasie și alții încă 5 (f. 105^v)

⁹⁵ Pomeniți și: Firmilian, episcop la Chesariia și Melhion (f. 97^r).

⁹⁶ Pomeniți și: maica Sfântului Chiriac (f. 98^r).

⁹⁷ Pomeniți și: sfinții Chiril și Sava Stratilatul (f. 98^v).

⁹⁸ Pomeniți și: Sfântul Apostol Aristovul (f. 103^v).

3. Într-această zi, sfinții bătrâni măcenici Ioan episcopul și Iacov preotul (f. 105^v)
4. Într-această zi, Sfântul Măcenic Ermingheldu (f. 105^v–106^r)
- II.** Într-această lună, în 2 zile, chinuiala sfinților măcenici Aftonou, Elpidifor și Embodist (f. 106^{r-v})⁹⁹
 1. Într-această zi, sfinții măcenici Agapie, Efdoxie și alți încă 8 (f. 106^v)
 2. Într-această zi, pomeana preapodobnicului părintele nostru Marcian de la Chiro (f. 106^v–107^v)
- III.** Într-această lună, în 3 zile, pomeana Sfântului Măcenic Achipsim, Iosif și Aitala (f. 107^v–108^r)
 1. Astăzi iaste pomeana preapodobnicului părintelui nostru Achipsima (f. 108^r)¹⁰⁰
 2. Astăzi slujim târnoseala Mănăstirei Marelui Măcenic Gheorghe de la Lidie, și așazarea moaștelor lui (f. 108^r–109^v)
 3. Astăzi, Sfântul Ahemenid Mărturisitorul Persu (f. 109^v)
- IV.** Într-această lună, în 4 zile, pomeana preapodobnicului părintelui nostru Ioan cel Mare de la Olimbu (f. 109^v–110^r)
 1. Astăzi iaste pomeana Sfântului Măcenic Nicandru episcop la Mir, și Ermeu preotul, ci au fost hirotonisit de Sfântul Apostol Titu (f. 110^{r-v})
 2. Într-această zi este Sfântul Măcenic Porfirie (f. 110^v–111^r)
 3. Astăzi iaste poveastea cându au plânsu Irimia, proroc, pentru Ierusalim, și pentru pustiirea lui, și pentru Avimeleh (f. 111^r–116^v)
- V.** Într-această lună, în 5 zile, pomenescu-se sfinții măcenici Galaction și Espistimi (f. 116^v–117^r)
 1. Astăzi, sfinții apostoli den cei 70, Ermu, Lin, Igane, Filogon și Patrova (f. 117^r)¹⁰¹
 2. Astăzi, Sfântul Pamfil Măcenic, și în temniță s-au săvârșit (f. 117^v)
 3. Astăzi să pomenească preapodobnicul părintele nostru Grigorie, arhiepiscop la Alixandriia, mărturisitoriu cătră Hristos (f. 117^v–118^r)¹⁰²
- VI.** Într-această lună, în 6 zile, pomenească-se părintele nostru Pavla, arhiepiscop la Țarigrad, și mărturisitorul (f. 118^{r-v})
 1. Astăzi să pomenească voia lui Dumnezeu, ce au arătat în zilele lu Leu, Împărat cel Mare (f. 118^v–119^r)
 2. Astăzi iaste pomeana preapodobnicului părintelui nostru Luca (f. 119^{r-v})¹⁰³
- VII.** Într-această lună, în 7 zile, pomeana sfinților măcenici 33 de la Melitin, Ieron și alalți (f. 119^v–120^r)
 1. Astăzi să pomenescu sfinții măcenici Melanip, Casin și Antonie (f. 120^{r-v})¹⁰⁴
 2. Astăzi, pomeana sfinților măcenici Afctu, Tavrion și Tealonaic (f. 120^v)¹⁰⁵

⁹⁹ Pomeniți și: Efdoxie, boiariul (f. 106^v).

¹⁰⁰ Pomeniți și: sfinții Teodor episcop la Agripa, Sevir, Androna, Teodotu și Teodota (f. 108^r).

¹⁰¹ Pomeniți și: sfinții Domnin, Timoteu, Teofil, Teotimos, Doroteu/ Evpsihu, Carterin (f. 117^{r-v}).

¹⁰² Pomeniți și: Sfântul Agataghel (f. 118^r).

¹⁰³ Pomeniți și: Sfântul Pavel (f. 119^v).

¹⁰⁴ Pomeniți și: Sfântul Antonie (f. 120^v).

¹⁰⁵ Pomeniți și: Mucenicul Atinodor (f. 120^v).

3. Astăzi, Sfântul Măcenic Alixandru de la Selinic, de sabie fu săvârșit (f. 120^v–121^r)

VIII. Într-această lună, în 8 zile, adunarea lu arhistratig Mihail și ai altor sfinți fără trup, ale ceriului ceate (f. 121^{r-v})

IX. Într-această lună, în 9 zile, Sfântul Onisifor și Porfirie (f. 121^v–122^r)

1. Astăzi se pomenește preapodobnica maica noastră Matrona (f. 122^{r-v})

2. Astăzi, preapodobnica Teoctista de la Metimna (f. 122^v–123^r)

3. Astăzi iaste pomeana sfințelor muieri Efstolie și Sopatra (f. 123^{r-v})

4. Astăzi se pomenește Sfântul Măcenic Antonie (f. 123^v–124^r)¹⁰⁶

X. Într-această lună, în 10 zile, pomeana Sfântului Măcenic Orest (f. 124^{r-v})

1. Astăzi să pomenește sfântul preapodobnicul părintele nostru Teostirictu, ce au fost la săbor, și preapodobnicul părintele nostru Non episcop, carele l-au defăimat și i-au prepus cu sfânta Pelaghiia, și Sfântul Apostol den cei 70, Rodion, Sosipatru, Erastu și Cuartu (f. 124^v)¹⁰⁷

2. Astăzi să pomenește Sfântul Măcenic Mil episcop și amândoi ucenicii lui (f. 124^v–126^v)¹⁰⁸

XI. Într-această lună, în 11 zile, pomeana Sfântului Marelui Măcenic Mina den Cotiastu (f. 126^v–128^v)

1. Astăzi iaste pomeana Sfântului Măcenic Victor (f. 128^v–129^r)

2. Astăzi, Sfântul Măcenic Vichentie, diacon (f. 129^r)

3. Astăzi se pomenește Sfânta Măcenică Stefanida (f. 129^{r-v})

4. Astăzi să pomenește preapodobnicul părintele nostru Teodor, egumenul Studitei (f. 129^v–130^r)

XII. Într-această lună, în 12 zile, pomenește-se sfântul părintele nostru Ioan Milostivul, arhiepiscopu la Alixandrie (f. 130^{r-v})

1. Astăzi să pomenește preapodobnicul părintele nostru Nil Schiteanul (f. 130^v–131^r)

2. Astăzi, preapodobnicul părintele nostru Martin făcătoriul de ciude, episcop la frânci (f. 131^{r-v})

3. Astăzi, pomeana Sfântului Proroc Ahiia (f. 131^v)

4. Astăzi să pomenește preapodobnicul părintele nostru Martin episcop de la Taranchi (f. 131^v–132^r)

5. Astăzi, Sfântul Măcenic Antonin cu feciorii, și și altă fată, Monasto (f. 132^r)

XIII. Într-această lună, în 13 zile, pomeana preasfințitului părintelui nostru Ioan, arhiepiscop la Țarigrad, cu rostul de aur (f. 132^r–133^r)

XIV. Într-această lună, în 14 zile, pomeana sfântului preaslăvit și vestit Apostol Filip, unul den cei 12 [cu minunile sale] (f. 133^v–138^v)

¹⁰⁶ Pomeniți și: Hristofor, Mavra, Ioan Colovos și Eladie (f. 124^v).

¹⁰⁷ Pomeniți și: Martin, episcopul (f. 124^v).

¹⁰⁸ Pomeniți și: mucenicii Caliopiu, Nir, Rion (f. 126^v).

XV. М(с)ца то(г) еї стѣ(х) мѣник и исповѣ(д)ни(к) Гуріе, Самона и Авива (f. 138^v)¹⁰⁹

1. Iar într-această zi pomenirea sfinților măcenici Elpidie, Marcel și Eustohie. Elpidie luă moarte de foc cu amândoi soții lui, nădejdea platei îi deștepta pre ei (f. 139^{r-v})

XVI. М(с)ца то(г) сї стрго ап(с)тола Іев(г)елста Мадде(и) [incomplet] (f. 139^v–141^v)¹¹⁰

XVII. Poveste despre Zaharia ciubotarul [incompletă] (f. 142^r–143^r)¹¹¹

XVIII. Luna aceasta, 18 zile, Sfântul Măcenic Platon (f. 143^r)

1. Iar într-această zi, Sfântul Măcenic Roman (f. 143^{r-v})
2. Iar într-această zi, Sfântul Măcenic Roman, diiaconul, den Palestina (f. 143^v)
3. Iar într-această zi, pomenirea Sfântului Măcenic Zachei, diiaconul besearecii Gadariinului, și Sfântul Alfeiu (f. 143^v)

XIX. Luna aceasta, 19 zile, Sfântul Proroc Avdiia (f. 144^r)

1. Iar într-această zi, Sfântul Măcenic Varlaam (f. 144^r)
2. Iar într-această zi, pomenirea Sfântului Măcenic Aziia (f. 144^{r-v})¹¹²
3. Iar într-această zi, pomenirea Sfântului Măcenic Iliodor, carele era den Maghida Pamfiliei (f. 144^v–145^v)

XX. În 20¹¹³, luna aceasta, Sfântul Grigorie Decapolit (f. 145^v–146^r)

1. Iar într-această zi, Sfântul Măcenic Dasie, carele era den Rodostol (f. 146^{r-v})
2. Iar într-această zi, pomenirea sfinților măcenici Eustatie, Tespesia i Anatoliia (f. 146^v–147^r)¹¹⁴

XXI. În luna aceasta, în 21 de zile, Ducerea în besearecă pre Sfânta Stăpâna noastră, Născătoarea lui Dumnezeu și pururea Fecioară Mariia (f. 147^{r-v})

XXII. În luna aceasta, 22 de zile, patima Sfintei Măcenice Chichiliia, și sfinții măcenici Valerian și Tivutrie (f. 147^v–148^r)¹¹⁵

1. Iar într-această zi, Sfântul Măcenic Procopie de la Palestina (f. 148^r)
2. Iar într-această zi, pomenirea Sfântului Măcenic Menigna Văpsitoriul (f. 148^{r-v})
3. Iar într-această zi, preacuviosul părintele nostru Avvă (f. 148^v–149^r)¹¹⁶
4. Iar într-această zi, Sfântul și Dereptul Mihail, slujitoriul (f. 149^r–150^v)

¹⁰⁹ Trad. sl.: „În luna aceasta, [ziua] 15, sfinții mucenici și mărturisitori, Gurie, Amona și Aviva”. Pomeniți și: Chindiiian, episcopul Selevciului, Iustinian, Teodora, Toma, patriarhul Țarigradului (f. 138^v–139^r).

¹¹⁰ Trad. sl.: „În luna aceasta, [ziua] 16, Sfântul Apostol Evanghelist Matei”.

¹¹¹ Pomeniți și: sfinții Loghin, Ghenadie, patriarhul, Maxim, patriarhul, Iustin (f. 143^r).

¹¹² Pomeniți și: 108 slujitori, care s-au sfârșit cu Sfântul Azie, 12 slujitori, mucenicii Agapie (f. 144^v).

¹¹³ Secvența „20” a fost acoperită cu o pată de chinovar.

¹¹⁴ Pomenit și: Sfântul Mucenic Teoctist (f. 147^r).

¹¹⁵ Pomeniți și: Maxim Gâdea, mucenicii Marco și Stefan (f. 148^r).

¹¹⁶ Pomeniți și: mucenicii Hristofor și Eftimie, Falelei și Antim, Sfântul Calist, Tadei Mucenicul (f. 149^r).

XXIII. Luna aceasta, 23, pomenirea Sfântului Părintelui nostru Amhilohie, episcopul Econiei (f. 150^v–151^r)

1. Iar într-aceasta zi, pomenirea Sfântului Măcenic Sisinie (f. 151^{r-v})¹¹⁷

XXIV. În luna aceasta, 24, pomenire sfântului părintelui nostru Grigorie, episcopul Acraganului (f. 151^v–152^r)¹¹⁸

1. Iar într-aceasta zi, Sfântul Măcenic Teodor den Antiohiia (f. 152^{r-v})

XXV. În luna aceasta, 25, Sfânta Măcești Ecaterina (f. 152^v–153^r)¹¹⁹

1. Iar într-aceasta zi, Sfântul Sfințitul Măcenic Climent episcopul Râmului [cu minuni] (f. 153^{r-v})

2. Iar într-aceasta zi, Sfântul Osfințitul Măcenic Pătru Alexandreanu (f. 153^v–154^r)

3. Iar într-aceasta zi, preacuviosul părintele Pătru Sihastrul (f. 154^r)¹²⁰

XXVI. În luna aceasta, 26, pomenirea sfântului părintelui nostru Alimpie Stâlpnicul (f. 154^{r-v})

1. Iar într-aceasta zi, sfântul și slăvitul Marele Măcenic Mercurie (f. 154^v–155^r)¹²¹

2. Iar într-aceasta zi, pomenirea preacuviosului părintelui nostru Acachie, carele iaste mărturisit în *Leasviță* (f. 155^{r-v})

3. Iar într-aceasta zi, preacuviosul părintele nostru Iacov Sehastrul (f. 155^v–156^r)

XXVII. În luna aceasta, 27, patima sfântului măcenic și mult muncitul Iacov de la Persida (f. 156^{r-v})

1. Iar într-aceasta zi, pomenirea sfântului părintelui nostru Roman, făcătorul de minuni (f. 156^v)

XXVIII. În luna aceasta, 28, pomenirea sfântului părintelui nostru Ștefan cel Nou (f. 156^v–157^r)¹²²

1. Iar într-aceasta zi, sfinții, carii pentru sfintele icoane, cu Sfântul Ștefan cel Nou, se-au muncit (f. 157^v–158^r)

2. Iar într-aceasta zi, patima Sfântului Măcenic Erinarh și a șapte muieri, ce era cu dânsul (f. 158^r)

XXIX. În luna aceasta, 29, Sfântul Măcenic Paramon, și carii era cu dânsul, 370 de măcenici (f. 158^{r-v})

1. Iar într-aceasta zi, pomenirea Sfântului Măcenic Filumen (f. 158^v–159^r)¹²³

XXX. În luna aceasta, 30, Sfântul Apostol Andrei, Întâiul-chemat (f. 159^r–160^v)

1. Iar într-aceasta zi, carele iaste întru sfinți, părintele nostru Frument arhiepiscopul Antiohiei (f. 160^v–162^r)

¹¹⁷ Pomeniți și: sfinții Shirion Episcop și Ielen, episcop al Tarsului (f. 151^v).

¹¹⁸ Pomeniți și: Preacuviosul Carion, Ermoghen, episcopul Acraganului, mucenicii Filumen și Hristofor, Procopie și Hristofor (f. 152^r).

¹¹⁹ Pomeniți și: Sfânta Vasilisa, împărăteasa, căpitanul Porfirie, cu 200 de slujitori (f. 153^r).

¹²⁰ Pomeniți și: sfinții mucenici 670 (f. 154^r).

¹²¹ Pomeniți și: părintele Stilian Peflagonina (f. 155^r).

¹²² Pomeniți și: Preacuviosul Andrei, pentru sfintele icoane tras pre pământ se sfârși, Sfântul Pătru, pentru sfintele icoane bătându-l, se sfârși (f. 157^v).

¹²³ Pomeniți și: Neculae, arhiepiscopul Solunului, Ioan de la Persida, 6 mucenici, pre carii gonindu-i, iar o piatră se-au desfăcut și i-au priimit într-însa, Urvan, episcopul Machedoniei, Visarion și mucenicul Ualerian (f. 159^r).

D. I. Luna lui dechemvrie are 31 de zile. Zioa are ceasuri 9, iar noaptea, ceasuri 15. În ziua dentâiu, Sfântul Proroc Naum (f. 162^v)

1. Iar într-aceasta zi, pomenirea Ananiei Turcului (f. 162^v)

2. Iar într-aceasta zi, pomenirea dreptului Filaret, Milostivului (f. 162^v–163^v)

II. În luna aceasta, 2, pomenirea Sfântului Proroc Avacum (f. 163^v–164^r)

1. Iar într-aceasta zi, pomenirea sfinților părinților noștri, pustnicilor Ioan și Iraclamon, și Andrei, și Teofil (f. 164^{r-v})

2. Iar într-aceasta zi, Sfânta Măcenită Miropiia (f. 164^v–166^r)

III. În luna aceasta, 3, pomenirea Sfântului Proroc Sofonie (f. 166^{r-v})

1. Iar într-aceasta zi, pomenirea sfântului și osfințitului măcenic Teodor, arhiepiscopului Alexandriei (f. 166^v)¹²⁴

2. Iar într-aceasta zi, precuviosul părintele nostru Teodul Vornic (f. 166^v–168^r)

IV. Iar într-aceasta zi, pomenirea sfântului părintelui nostru Ioan, petrecătorul în tăcere (f. 168^r–170^r)¹²⁵

V. În luna aceasta, 4, muncile Sfintei și Marei Măcenică Varvara (f. 170^{r-v})

1. Iar într-aceasta zi, pomenirea sfântului părintelui nostru Ioan călugărul și preotul Damascului (f. 170^v–171^v)

2. Iar într-aceasta zi, precuviosul părintele nostru Ioan episcopul Polivodului și făcătorul de minuni (f. 171^v–172^r)¹²⁶

VI. În luna aceasta, 5, pomenirea sfântului părintelui nostru Sava preasfințitul (f. 172^r–173^r)

1. Iar într-aceasta zi, Sfântul Măcenic Anastasie (f. 173^{r-v})¹²⁷

VII. În luna aceasta, 6, pomenirea celui ce e întru sfinți, părintele nostru Neculae făcătorul de minuni, arhiepiscopul Mirlichiei [cu minuni] (f. 173^v–176^v)¹²⁸

VIII. În luna aceasta, 7, pomenirea căruia iaste întru sfinți, părintele nostru Amvrosie episcopul Mediolamului (f. 176^v–177^v)

1. Iar într-aceasta zi, Sfântul Măcenic Atinodor (f. 177^v–178^r)¹²⁹

2. Iar într-aceasta zi, preasfântul cel plecat Pavel (f. 178^r–180^r)¹³⁰

IX. În luna aceasta, în 8, pomenirea sfântului părintelui nostru Patapie (f. 180^{r-v})¹³¹

¹²⁴ Pomeniți și: Precuviosul Teodul.

¹²⁵ Pomeniți și: mucenicii Selevc, Agapie și Mama (f. 170^r).

¹²⁶ Pomeniți și: Sfânta Iuliana, mucenicii Hristodul și Hristoduli (f. 172^r).

¹²⁷ Pomeniți și: mucenicii Dioghen, Averchie și Sfântul Nomo (f. 173^v).

¹²⁸ Pomeniți și: iubitorul de oameni a lui Dumnezeu, ce ne-au adus noaua înfricoșatul și îngrozitul cutremur (f. 176^v).

¹²⁹ Pomeniți și: sfinții Neofit și Dometie, mucenicii Isidor, Achepsima și Leon, Amun Nitriischi, mucenicii Gaian și Gane, și 300 de mucenici (f. 178^r).

¹³⁰ Pomeniți și: mucenicii Prichie, Martin și Neculae, și în<n>oirea besearecii Preasfintei Născătoarei lui Dumnezeu, carea e întru Curatoarea (f. 180^r).

¹³¹ Pomenit și: Sfântul Sofronie, episcopul Chiprului (f. 180^v).

X. În luna aceasta, în 9, începătura Sfintei Ane, când au început în pânțece pre Sfânta Născătoarea lui Dumnezeu (f. 181^{r-v})¹³²

1. Iar într-aceasta zi, Sfânta Prorociță Ana, muma lui Samoil Proroc (f. 180^v–183^r)

2. Iar într-aceasta zi, pomenirea sfântului părintelui nostru, lui Stefan, Noul strălucitoriu, ce zace la Sfântul Antip (f. 183^r–185^v)

XI. În luna aceasta, 10, sfinții măcenici Mina, Ermoghena și Evgraf (f. 185^r–186^r)¹³³

1. Iar într-aceasta zi, Sfântul Măcenic Ghemel Peflagoninul, multul chinuit (f. 186^{r-v})

XII. În luna aceasta, 11, pomenirea sfântului părintelui nostru Daniil Stâlpnicul (f. 186^v–187^r)¹³⁴

1. Iar într-aceasta zi, pomenirea sfântului părintelui nostru Luca Stâlpnicul cel Nou (f. 187^r–188^r)

2. Iar într-aceasta zi, sfinții măcenici Achepsie și Aitali (f. 188^r)

XIII. În luna aceasta, 12, carele iaste întru sfinți, părintele nostru și de ciudese făcătorul, Spiridon, episcopul Chiprului (f. 188^v–189^r)¹³⁵

1. Iar într-aceasta zi, pomenirea celui ce e întru sfinți, părintele nostru Alexandru, episcopul Ierusalimului (f. 189^r–190^r)

XIV. În luna aceasta, în 13, patima sfinților măcenici Evstratie, Auxentie, Eughenie, Mardarie și Orest (f. 190^r–192^r)

1. Iar într-aceasta zi, pomenirea Sfintei Luchii, feciurealei și măcenitei (f. 192^{r-v})

XV. În luna aceasta, 14 zile, sfinții măcenici Tirsa și Levchie (f. 192^v–194^r)¹³⁶

XVI. În luna aceasta, în 15 zile, Sfântul Osfințitul Măcenic Elevterie (f. 194^r–195^r)¹³⁷

XVII. În luna aceasta, în 16 zile, pomenirea Sfântului Proroc Angheia¹³⁸ (f. 195^{r-v})¹³⁹

1. В не(д)лаа сты(х) прѣо(т)цѣ (f. 196^r–199^r)¹⁴⁰

XVIII. În luna aceasta, 17, sfinții cei trei coconi și Prorocul Daniil (f. 199^r–200^v)

¹³² Pomeniți și: mucenicii Sositei, Narsie și Sachie (f. 185^r).

¹³³ Pomenit și: Toma Derfuchina (f. 186^v).

¹³⁴ Pomenit și: Miraxu, mucenicul (f. 188^r).

¹³⁵ Pomeniți și: Amonatai și Aitos (f. 190^r).

¹³⁶ Pomeniți și: mucenicii Calinic, Filimon și Apolonie, precum și „înfricoșatul cutremur ce ni l-au adus noauo iubitorul de oameni, de carele fără de nădejde ne izbăvi pre noi Dumnezeu” (f. 194^r).

¹³⁷ Pomeniți și: Antiia, muma Sfântului Elevterie, Corevor, pârălabul, „doauo slugi ce au crezut în Hristos și i-au tăiat”, Sfântul Mucenic Vacho Novii, Sfântul Pavel cel Nou (f. 195^r).

¹³⁸ Scris: **аргѣа**. Altă lecțiune posibilă: *Agheia*.

¹³⁹ Pomeniți și: Sfântul Mucenic Marin, mucenicii Prom și Ilarie, Memnom, arhiepiscopul Efesului, și Modest, arhiepiscopul Ierusalimului, Adormirea Sfântului Neculaie, patriarhul Țarigradului (f. 195^v).

¹⁴⁰ Trad. sl.: „În Duminica Sfinților Strămoși”.

XIX. În luna aceasta, 18, Sfântul Măcenic Sevastiaan, și carii au fost cu dânsul, Zois, Strachelun, Nicostrat, Clavdie, Castora, Tivurtie, Castula, Marchelin și Marco (f. 201^{r-v})¹⁴¹

1. Iar într-aceasta zi, pomenirea a căruia iaste întru sfinți, părintele nostru Modesta, patriarhul Ierusalimului (f. 202^r–204^r)

XX. În luna aceasta, 19 zile, Sfântul Măcenic Vonifatie (f. 204^{r-v})¹⁴²

1. Iar într-aceasta zi, sfinții măcenici Polievcta și Timotei (f. 204^v–205^r)

2. Iar într-aceasta zi, preacuviosul părintele nostru Grighentina (f. 205^r–206^r)

XXI. În luna aceasta, în 20 de zile, cea ce iaste întru sfinți, părintele nostru și sfințitul măcenic și de Dumnezeu purtat, Ignatie (f. 206^{r-v})¹⁴³

1. Iar într-aceasta zi, pomenirea sfinților măcenici Evghenie și Macarie (f. 206^v–207^r)

XXII. În luna aceasta, 21 de zile, Sfânta Măcenică Iuliana (f. 207^{r-v})¹⁴⁴

1. Iar într-aceasta zi, Sfântul Măcenic Temistoclea (f. 208^r)

XXIII. În luna aceasta, 22 de zile, sfânta și marea măcenică Anastasie, împletitoarea de găitanuri (f. 208^r–209^r)

1. Tot într-această zi, pomenirea Sfântului Măcenic Hrisogon (f. 209^{r-v})

2. Iar într-aceasta zi, sfânta Măcenică Teodotia (f. 209^v–210^r)

XXIV. În luna aceasta, în 23 de zile, pomenirea a 10 măcenici, carii era den Crit (f. 210^{r-v})¹⁴⁵

XXV. În luna aceasta, în 24 de zile, sfânta și preacuvioasa măcenică Evgheniia (f. 210^v–211^v)¹⁴⁶

1. Iar într-aceasta zi, pomenirea preacuviosului părintelui nostru Neculaie, călugărul, den slujitorii de oaste a lui poveaste (f. 211^v–213^v)

XXVI. În luna aceasta, 25 de zile, cecea ce iaste după trup Nașterea Domnului Dumnezeuului nostru și Spă<si>toriiul Isus Hristos (f. 214^{r-v})

1. Iar într-aceasta zi, Închinarea vâlstvilor (f. 214^v–215^r)

XXVII. În luna aceasta, în 26 de zile, săborul după Naștere al Preasfintei Domnitoarei noastre/ Născătoarei lui Dumnezeu, și de fugirea sfinției sale la Eghipt (f. 215^{r-v})

XXVIII. În luna aceasta, 27 de zile, pomenirea Sfântului Apostol și Întâiul Măcenic și Arhidiaconului Stefan (f. 216^r–217^r)

¹⁴¹ Pomeniți și: mucenicul Eviot, Flor, episcopul Aminsului, Foca și Ermil, Zachei, diaconul, și Alfei, cetitorii (f. 201^v–202^r).

¹⁴² Pomeniți și: Ilie, Proma și Areia (f. 204^v); mucenicii Evtihie și Tesalonichie (f. 205^r).

¹⁴³ Pomeniți și: Filogonie episcopul (f. 207^r).

¹⁴⁴ Pomeniți și: sfinții mucenici 500 din Nicomidiia, 130 sfinte măcenice muieri din Nicomidiia (f. 207^v–208^r).

¹⁴⁵ Pomeniți și: Pavel al Neochesariei (f. 210^v).

¹⁴⁶ Pomeniți și: Sfântul Ahaic (f. 213^v).

XXIX. În luna aceasta, 28 de zile, sfinții măcenici doauo întunearece (f. 217^{r-v})¹⁴⁷

1. Iar într-aceasta zi, pomenirea sfinților măcenici carii rămăsease afară, den cei ce arsease focul în besearcă, Sfântul Măcenic Indis, și Gorgonie, și Pătru, aruncați în mare, se sfârșiră (f. 217^v–218^r).
2. Tot într-această zi și Sfânta Măcești Domnina (f. 218^{r-v})
3. Iar într-această zi, pomenirea sfântului părintelui nostru Teodor, scriitorul, fratele lui Teofan, făcătorul canoanelor (f. 218^v–219^r)

XXX. În luna aceasta, în 29 de zile, pomenirea sfinților coconași ce i-au ucis Irod împărat, de număr 14 mii (f. 219^{r-v})¹⁴⁸

1. Și pomenirea părintelui Marchel, egumenul Mănăstirei Neadormitei// (f. 219^v–220^r)
2. Tot într-aceasta zi, pomenirea preacuviosului părintelui nostru Tadei Mărturisitorul (f. 220^{r-v}) [fragment]

XXXI. Decembrie 30, fragment din *Viața Sfintei Teodora*: Astazi, pomenirea Sfintei Teodore, carea era den Chesarida (f. 221^r–222^v)

1. Iar într-aceasta zi, pomenirea Sfântului Măcenic Fileter (f. 222^v–224^r)

XXXII. În luna aceasta, în 31 de zile, pomenire Sfânta Melaniia Râmleanina (f. 224^v–225^r)

Printre hagiografii deja cunoscute, remarcăm prezența unor minuni datorate Maicii Domnului și Arhanghelului Mihail (A. I. 1, A. VI.)¹⁴⁹, „povești de folos” (A. VIII. 1, B. XV. 3), vedenii (B. V. 2) sau narațiuni despre concilii (B. XI. 3), târnosirea unor biserici (A. XIII, B III. 2), mutarea unor moaște (B XVII. 2) sau chiar despre „cutremurul cel mare ciudat” (B XXVI. 1). Se distinge figura viteazului Mihail din cultura sud-slavă, prăznuit la 22 noiembrie (C. XXII. 4).

Deosebit este cazul Duminicii Sfinților Strămoși (D. XVI. 1). Sărbătoarea se desfășoară la o dată mobilă (între 17 și 19 decembrie), respectiv în a doua duminică de dinaintea Nașterii Domnului, când sunt pomeniți părinții de la Adam până la Iosif. Prima ei tălmăcire datează de la finele secolului al XVI-lea, și provine din Transilvania (ms. rom. BAR 5023, f. 98^v–105^v)¹⁵⁰. Din veacul al XVII-lea ne era cunoscut doar un rezumat al acestei sărbători mobile, cuprins în *Viața și petreacerea svinților* (19 decembrie)¹⁵¹, tot Dosoftei amintind despre acest praznic în *Parimiar* (17 decembrie), când se citeau din *Facere glava VIII:14*, iar din *Deuteronom glava 10*¹⁵². Versiunea din codicele de la Cozia este, așadar, o versiune inedită a textului sărbătorii, transpus în

¹⁴⁷ Pomeniți și: sfinții mucenici Zinon și Dorotei, Mardonie, Teofil, diaconul, Migdonie și Glicherie, preotul (f. 217^v); Nicanor apostolul (f. 219^r).

¹⁴⁸ Pomeniți și: „tuturor pravoslavnicilor creștini, părinților și fraților noștri, carii cu foamea și cu seate și cu sabiia și cu gerul se-au sfârșit” (f. 219^v).

¹⁴⁹ Minunile care acompaniază *Viețile* celorlalți sfinți au fost notate între paranteze drepte.

¹⁵⁰ Vezi Al. Mareș, *Un manuscris...*, p. 66.

¹⁵¹ R. Frențiu (ed.), *Dosoftei. Viața...*, p. 202.

¹⁵² M. Ungureanu (ed.), *Dosoftei. Parimiile preste an. Iași, 1683*, Iași, 2012, p. 324–325.

limba vernaculară, ce se distinge de cea din veacul anterior¹⁵³. Ea cuprinde o scurtă predică, despre genealogia lui Isus de la Avraam și Isaac, cu secvențe narrative, precum jertfa lui Iacov (f. 196^{r-v}), urmată de o listă lungă de nume, de la Adam până la dreapta Suzana, introduse prin anafora „Pomenirea lui...” (f. 196^v–199^r). Cercetări recente au demonstrat că scena acestei sărbători, extrem de rară, se găsește pictată pe peretele estic din pronaosul bisericii mari de la Cozia (1388–1391)¹⁵⁴.

Zilele de 15, 16 și 17 decembrie (foto @ Daniel Constantinescu *apud* Elisabeta Negrău 2018)

De la stânga la dreapta se disting casete ce îi înfățișează pe Sfântul Mucenic Elefterie (15 decembrie), pe Sfântul Proroc Agheu (16 decembrie), pe Sfinții Strămoși (16 decembrie) și pe cei trei tineri și Prorocul Daniel (17 decembrie)¹⁵⁵. Aceeași succesiune de personaje se înregistrează și în ms. rom. BAR 2602 (vezi *supra* D. XV, D. XVI., D. XVI. 1, D. XVII). În plus, în fruntea soborului de sfinți patriarhi se disting chipurile lui Avraam, Isaac și Iacov¹⁵⁶. În codicele românesc, predica ce prefătează litania strămoșilor începe prin evocarea aceluiași trei patriarhi. În fine, atât manuscrisul, cât și inscripția de pe frescă, se referă la această sărbătoare prin titlul В ѿ(Δ)ΛΛΑ СТЫ(Χ) ПРѢО(Т)ЦЪ (ms. rom. 2602, f. 196^r), respectiv ѿ(Δ) СТЫ ПРѢОЦЪ. Redarea secvenței în slavonă este cu atât mai interesantă dacă ne amintim că majoritatea titlurilor din manuscris au fost transpuse în română, excepție făcând zilele de 15 noiembrie (Mucenicii Gurie, Amona și Aviva), 16 noiembrie (Sfântul Apostol Evanghelist Matei) și sărbătoarea deja discutată aici (16 decembrie). Suprapunerea aceluiași personaje, descrise sau zugrăvite, cu același titlu redat în slavonă, precum și fixarea aceleiași date pentru un praznic mobil (16 decembrie), în scrieri întocmite pe suporturi materiale diferite, în epoci distincte, semnalează

¹⁵³ Trecerea de la Legea transmisă pe cale orală la cea scrisă, ca „să nu fim întorși de minciunile ereticești”, este un fragment conservat doar în exordiu din ms. rom. BAR 5023, f. 98^v. De asemenea, finalul este aici concentrat pe tăria credinței (f. 103^v–105^v), iar cuprinsul sau „litania” strămoșilor este formată din fraze care încep cu structura „Pentru credință” (f. 101^v–103^v). De interes este și plasarea listei patriarhilor înaintea textului sărbătorii (f. 98^r; vezi Al. Mareș, *Un manuscris...*, p. 66). În raport cu ms. rom. BAR 2602, codicele 5023 conservă, așadar, o versiune mai amplă.

¹⁵⁴ E. Negrău, „Menologul de la Cozia. Iconografie și inscripții”, în *Studii și cercetări de istoria artei. Artă plastică*, tom 8, 2018, p. 119–148.

¹⁵⁵ Reprezentările de Sinaxar de la Cozia respectă un subtip al redacției M al Sinaxarului de la Constantinopol (cf. H. Delehay), cel mai apropiat de un codice incomplet de la 1301, respectiv Paris Coislin gr. 223 (vezi E. Negrău, *op. cit.*, p. 121–122).

¹⁵⁶ *Ibidem*, p. 121.

că la Cozia exista o tradiție liturgică foarte bine încheată, atestată de la finele veacului al XIV-lea. În virtutea ei, monahii cozieni din secolul al XVII-lea au ales să traducă surse hagiografice care să respecte această tradiție, consolidată *intra muros* încă de la întemeierea lăcașului.

Tradiția culturală se reflectă și la nivelul „microscopic” al copiștilor. Cei doi scribi care s-au ocupat de realizarea culegerii de *Vieți* de sfinți, respectiv ieromonahul Leontie și copistul B, au transcris cu atenție lucrările, recitindu-le și revizuiindu-le. Ei le-au copiat și corectat în mod distinct (f. 1^r–137^r; 137^v–225^r), neamestecându-se unul în unitatea întocmită de celălalt. Intervențiile lor în text, adesea marcate pe marginile filelor, merită să fie studiate îndeaproape, căci ilustrează atât atitudinea acestora față de hagiografie, cât și pregătirea și orizontul lor de lectură.

După ce își încheie procesul de copiere, călugărul Leontie își verifică textele, completând lacune (f. 3^r, 5^r, 21^r, 32^v, 44^r, 50^r, 58^v, 60^r, 67^r, 69^r, 81^v, 91^r, 113^v, 121^v, 123^v, 132^r), oferind marginal alte opțiuni lexicale (18^v, 36^v, 57^v, 94^v, 111^v, 112^r, 121^r, 132^v), variante morfologic distincte (f. 2^r, 22^v, 48^r, 54^r, 70^r, 88^v, 118^v, 125^r), și revizuiind litere și structuri ilizibile (f. 3^v, 16^v, 18^r, 21^v, 24^v, 25^r, 28^{r-v}, 29^{r-v}, 30^{r-v}, 32^v, 34^{r-v}, 35^{r-v}, 37^v, 38^v, 40^r, 42^v, 44^v, 46^{r-v}, 49^r, 52^r, 54^v, 55^{r-v}, 60^v, 61^v, 63^r, 64^{r-v}, 65^r, 66^v, 67^r, 68^r, 70^v, 81^v, 91^r, 103^v, 104^{r-v}, 107^r, 108^r, 110^r, 113^v, 114^v, 116^r, 120^v, 126^{r-v}, 129^v, 130^r, 131^v), pronunții (f. 24^r) sau diverse numerale (f. 13^r). În plus, el oferă explicații pentru episoadele unor narațiuni, de pildă: „acei episcopi pentru Sfântul Duh făcură săbor” (în *Viața Sfântului Mucenic Mil episcopul*, f. 125^v).

Emendările copistului relevă preferința pentru numele nearticulat, în comparații de tipul „fața ca lumina” (vs. „ca o lumină”; f. 48^r), pentru complementul prepozițional în detrimentul celui indirect („să se închine *la idoli*” vs. „să se închine idolilor”; f. 2^r), și pentru cazurile oblice, în corecturi de tipul „capetele cetății *tuturor* le-au tăiat” vs. „capetele cetății toți li-au tăiat” (f. 125^r). De asemenea, când narațiunea este relatată la trecut, scribul modifică verbele folosite la timpul prezent, chiar și în cazul vorbirii directe („că se mira de acea ciudă mare și gândia: «Oare nălucrie *fu* acest lucru, au venit-au aiave?»” vs. „...«Oare nălucrie iaste acest lucru, au venit-au aiave?»”; f. 54^r). Tot acesta preferă secvențe precum „mămăligă de orzu” (vs. „pâine făcută de orzu”; f. 132^v), sau „smârd” în loc de „împușit” (f. 94^v).

Mai puțin obișnuită este emendarea termenului „crișteal”, cu forma „crustal” (f. 88^v). Două ipoteze pot fi emise. Fie scribul a avut o versiune de control, care conținea acest grafism eronat, fie avem de a face cu o lectură incorectă a gr. κρύσταλλος, în care υ a fost interpretat ca 8. Conform DLR, cuvântul *cristal* a fost atestat, ca atare, la Dosoftei (*Viața și petrecerea svinților*, 1682–1686) și în *Cronograful* tip Danovici (1689)¹⁵⁷, iar forma *criștal*, în Biblia de la București (1688)¹⁵⁸. Astfel, utilizarea sa în culegerea hagiografică de la Cozia (1675) marchează cea mai veche ocurență a acestui cuvânt.

În fine, Leontie corectează, pe de-o parte, forma greșită de plural a substantivului „jeț”, înlocuind „jățiule” cu „jățiile” (f. 118^v), iar pe de altă parte, optează pentru

¹⁵⁷ Vezi G. Ștrempele (ed.), *Cronograf tradus din grecește de Pătrașco Danovici*, vol. I, București, 1998, p. 144.

¹⁵⁸ DLR, tom. II, 2010, s.v. cristal.

„scaun” în loc de „jățul” (f. 121^r), așa cum era utilizat în corpul de text. Acestea sunt contextele în care au fost operate emendările:

Ms. rom. 2602: „Deci cu cărțile împăratului Costandos luară amândoi jățiile [corectat marginal: *jățiile*]” (f. 118^v)

Ms. rom. 2602: „Vrut-au să se semețească cu trufia lui și să să înalțe împotriva celuia ci l-au zidit și au fost zis: «Eu voi pune jățul [corectat marginal: *scaunul*] mieu mai sus de nori»” (f. 121^r)

Este interesant cum ieromonahul nu simte nevoia să înlocuiască „jățiile” cu „scaunele” în primul context, în care se descrie cum Pavel și Atanasie își recuperează temporar funcțiile de arhiepiscopi ai Constantinopolului și Romei (6 noiembrie). În schimb, substituirea „jeț” – „scaun” are loc în *Viața arhanghelului Mihail* (8 noiembrie), în care este ilustrată căderea lui Lucifer, alături de oastea îngerilor trufași, cădere pe care arhanghelul le-o aduce în atenție puterilor cerești. Echivalarea lexicală nu este una întâmplătoare. Aceeași opțiune de traducere, în același context, se găsește, de pildă, și în *Cazania* lui Varlaam (1643)¹⁵⁹, în *Prologariul* (1682–1686)¹⁶⁰ și *Parimiarul* (1683)¹⁶¹ lui Dosoftei, în *Palia istorică* (sec. XVII)¹⁶², precum și în *Cronografe* (final sec. XVII)¹⁶³. Aceste situații, precum și sintagme standard, de tipul „scaunul slavei” (Mt. XIX: 28), semnalează faptul că monahul Leontie cunoștea utilizarea specializată a unor cuvinte în funcție de diverse contexte.

În chip asemănător, scribul B întocmește adăugiri marginale, completând lacunele din corpul de text (f. 139^r, 141^v, 142^r, 147^v, 148^v, 149^v, 150^r, 151^r, 152^r, 153^v, 161^{r-v}, 162^r, 164^v, 168^v, 169^r, 171^v, 172^r, 174^r, 176^r, 177^r, 186^v, 187^r, 188^r, 189^r, 190^v, 197^r, 198^v, 200^v, 207^r, 211^r, 214^v, 218^r, 222^v), oferind sinonime (f. 139^r, 140^v, 141^{r-v}, 143^v, 149^{r-v}, 151^v, 152^v, 161^r, 163^v, 168^v, 170^{r-v}, 174^r, 176^v, 179^r, 181^r, 182^r, 183^v, 186^r, 191^r, 196^r, 200^r, 214^v, 216^r, 221^v) sau alternative de traducere (f. 140^r, 145^r, 147^r, 148^v, 149^r, 155^v, 156^r, 161^v, 162^v, 164^r, 167^v, 169^v, 171^v, 172^r, 175^v, 176^v, 177^r, 180^v, 182^{r-v}, 194^r, 200^r, 204^r, 205^v, 220^v, 221^r), care sunt însoțite, pe alocuri, de anularea unor secvențe din narațiune (f. 140^v). Unele glose introduc echivalențe în limba slavă (УТВЕРДИСА СР(Д)ЦЕ МОЕ pentru „Întări-se inima mea”, f. 182^v; „а ДЕАНІЕН” pentru „a Faptelor Apostolilor”, f. 216^v) sau o traduc pe cea din corpul de text: „Rusaliilor” – „petdeseatniței” (f. 172^r); „pace tuturor” – МИ(Р) ВЪСѢМ (f. 189^r); „și cu Duhul Tău” – и СЪ ДХ(О)М ТВОИ(М); „Cel Nou” – Вакхо Новѣи (f. 195^r).

¹⁵⁹ „Acesta să mândri și dzise că va pune scaunul său mai presus de Dumnedzău” (M. Neagu (ed.), *Varlaam. Opere*, vol. I, Chișinău, 1991, p. 330).

¹⁶⁰ „Și dzăcând: «Pune-m-voiu scaunul deasupra nuorilor!»” (R. Frențiu (ed.), *Dosoftei...*, p. 107).

¹⁶¹ „În ceriu m-oi sui-mă, din sus de steale ceriului voi pune scaunul mieu” (M. Ungureanu (ed.), *Dosoftei...*, p. 308).

¹⁶² „Și zise întru sine: «Pune-voiu scaunul mieu spre norii ceriului și voi fi asemenea Dumnezeuului de sus!»” (Al. Moraru, M. Moraru (ed.), *Palia istorică*, în I. Gheție, Al. Mareș (coord.), *Cele mai vechi cărți populare în literatura română*, vol. IV, București, 2001, p. 102).

¹⁶³ „<Și au zis> că-ș va pune scaunul său împotriva scaunului <lui> Dumnedzău” (G. Ștrempel (ed.), *Cronografe...*, p. 5).

Dintre alternative, sunt de interes: „doftoresc” în loc de „vrăcesc” (f. 152^v), „negura” – „întunearecul” (f. 141^r, 161^r), „în adâncul” – „în luciul [mării]” (f. 175^v), „patul” – „năsălie” (f. 141^v) sau „parhiia” – „turma” (f. 177^r). De pildă, cuvântul „năsălie” (din corpul de text) își găsește aici prima atestare¹⁶⁴. Unele par să întărească mesajul unor episoade narrative, cum ar fi opțiunea „cugetele” vs. „simțirile” (f. 140^r), subliniindu-se că desfătarea simțită de gustul apei și al mierii miraculos izvorâte din toiagul lui Hristos nu este una trupească, ci sufletească (*Viața Apostolului și Evanghelist Matei*, 16 noiembrie). De asemenea, în *Viața* de la 1 decembrie, se preferă verbul la viitor „va pieri”, și nu „piiare” (f. 162^v), pentru a întări profețiile lui Naum.

Scribul B echivalează și o serie de etnonime și toponime, precum: „șcheau” în loc de „bulgari” (f. 149^r), „râmleanii” – „frâncii” (f. 149^v), „turcilor” – „izmailteanilor” (f. 163^v), „cazâlbașii” – „haldeianii” (f. 163^v) și „Bagdat” – „Vavilon” (f. 163^v). Tendința acestuia este de a apropia textul de realitatea epocii, optând pentru o transpunere „locală”.

În aceeași măsură, copistul B era atent la contextul imediat în care erau folosite unele cuvinte. De pildă, se optează pentru adjectivul „seacă”, și nu „uscată” (f. 170^r), alături de substantivul „piatră”; „strânseră”, și nu „făcură sobor” (f. 176^v). Totodată, „caii neînvățați” devin „caii sireapi” (f. 151^v), „dumnezeul [lor]” este înlocuit cu „bodzul [lor]” (f. 200^r), iar „muieri”, de „jupânease” (f. 205^r)¹⁶⁵.

În fine, acribia sa se oglindește și în revizuirea prepozițiilor, pentru a oferi claritate: „de unde” în loc de „den cătră”¹⁶⁶ (f. 161^v), sau „spre” în loc de „cu” (f. 164^r), pentru a sublinia scopul acțiunii („și va lumina *spre* goana șarpelui celui de-nceput”). Totodată, verbul a „pomenei” funcționează în regim prepozițional strict: „pre [corectat: *de*] carele îl pomenește Sfântul Apostol Pavel” (f. 180^v).

Atenția pe care Leontie și scribul cu care colaborează le-o oferă *Vieților* de sfinți, pe care le transcriu și le recitesc îndeaproape, se realizează atât pe paliere formale, cât și semantice. Ea urmărește deopotrivă clarificarea mesajului, adaptarea termenilor la context și apropierea textului de realitățile acelei epoci. Lecturile celor doi oglindesc nivelul de instruire al monahilor cozieni. Pornind, simbolic, de la inscripțiile din dreptul icoanelor și de la adnotările de pe marginea textelor, se întrevide cum călugării din obște erau formați în spiritul unei culturi străvechi, tributare, în special, slavonismului la care, pe fondul tendințelor umanist-renascentiste din veacul al XVII-lea, se adaugă și traducerea în limba română.

CONCLUZII

Ms. rom. BAR 2602 reprezintă cea mai veche culegere de *Vieți* de sfinți tradusă în limba română. Tălmăcirea a fost realizată în obștea Mănăstirii Cozia, „cu învățătura părintelui Anania”, în jurul anului 1675, de când datează codicele de față. Procesul de transpunere consonează cu activitatea din scriptoriul de la Cozia, la rândul ei

¹⁶⁴ Vezi DLR, tom VII, partea 1, București, 1971, s.v. năsălie.

¹⁶⁵ Contextul se referă la soția unui om de la curtea imperială și fiică a „părcălabului Râmului” (19 decembrie).

¹⁶⁶ Scris: ден кѣтрѣ.

aliniată fiind cu revirimentul cultural din timpul păstoririi mitropolitului Varlaam (1672–1679), cozia de origine, și al epocii lui Șerban Cantacuzino (1678–1688). Deși ne-au parvenit doar hagiografiile pe lunile septembrie, octombrie, noiembrie, decembrie, traducerea acestui corpus este deosebit de importantă – atât prin înțaietatea sa, cât și pentru că mărturisește despre o etapă mai puțin cercetată a activității de la Mănăstirea Cozia în secolul al XVII-lea.

Culegerea adună cele mai vechi versiuni manuscrise românești ale unor texte precum apocriful *4 Baruh* (4 noiembrie) sau *Vedenia monahului Cozma* (5 octombrie), și narațiuni ce au în centrul lor figuri ca *Cei șapte coconi din Efes* (22 octombrie), Macarie Râmleanul (23 octombrie), Sfânta Tecla (24 septembrie), Sfânta Ecaterina (25 noiembrie), Sava cel Sfințit (5 decembrie), viteazul Mihail (22 noiembrie), Grigorie Decapolitul (versiunea scurtă; 20 noiembrie) și Sfânta Varvara (4 decembrie). Un loc aparte îl ocupă slujba din Duminica Sfinților Strămoși, sărbătoare mobilă, stabilită aici la data de 16 decembrie. Fixarea praznicului a respectat, cu siguranță, tradiția cristalizată odată cu fondarea lăcașului, dat fiind că inscripția de pe pictura murală a Sinaxarului, zugrăvit pe peretele estic al pronaosului bisericii Mănăstirii Cozia, indica aceeași zi a lunii decembrie.

Analiza practicilor de lectură și de revizuire ale celor doi scribi care au întocmit ms. rom. BAR 2602 (ieromonahul Leontie și scribul B) ne-a permis să antedatăm atestarea unor cuvinte precum *cristal* și *năsălie*. Nădăjduim ca demersul nostru să repună în circuitul științific codicele de la Cozia, pentru a fi exploatat de filologi, lingviști, istorici și de cei interesați de vechea cultură românească.

THE DESCRIPTION OF THE OLDEST ROMANIAN HAGIOGRAPHIC COLLECTION

(Abstract)

The study offers an in-depth analysis of the oldest Romanian manuscript collection containing the Lives of Saints. Rom. MS Library of the Romanian Academy no. 2602 was translated and copied in Cozia Monastery (Vâlcea county), in 1675, during a period of cultural flourishing. The codex brings together the *Vitae* for the months of September – December, while some narratives for March were copied in the second quire of Rom MS Library of the Romanian Academy no. 339 (end of the 17th century). Manuscript 2602 was copied by two scribes (hieromonk Leontie and scribe B) who were part of the Cozia scriptorium. The Wallachian monastery, founded by Mircea the Elder (1381–1418) in the last part of the 14th century, preserved a well-rounded liturgical memory established since its edification. The rare scene of the Sunday of the Forefathers, painted in the main church of the monastery, provided a fixed date for this movable feast, namely the 16th of December. The hagiographical collection, translated into Romanian, preserves the holy feast in the same day as the icon, signalling that the sources of the translation were filtered through the liturgical tradition established in the 14th century.

Cuvinte-cheie: culegere hagiografică, manuscris românesc, scriptoriul Mănăstirii Cozia, copii, mărturii iconografice.

Keywords: hagiographic collection, Romanian manuscript, scriptorium of Cozia Monastery, scribes, iconographic testimony.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
al Academiei Române,
București, Calea 13 Septembrie nr. 13

ANEXĂ

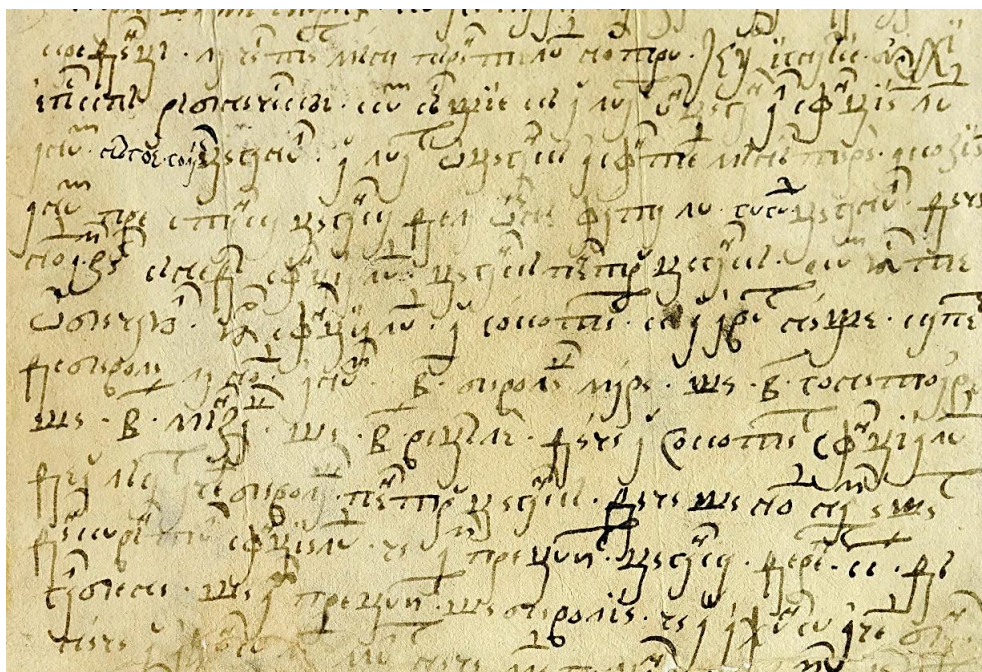

Fig. 1 – duct Ștefan, ieromonah (BAR Doc. Ist. XC/44)

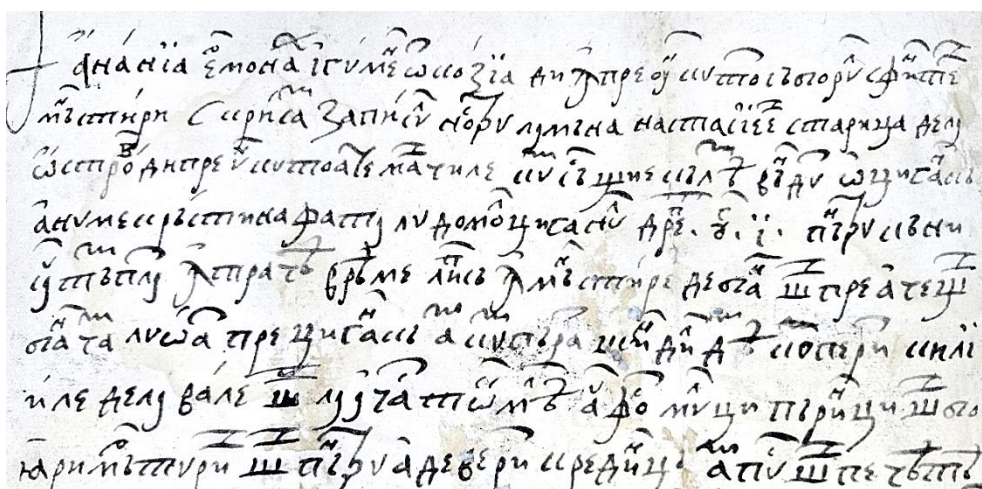

Fig. 2 – duct Anania, ieromonah (ANR, Ep. Argeșului, p. 70bis 2b/7)

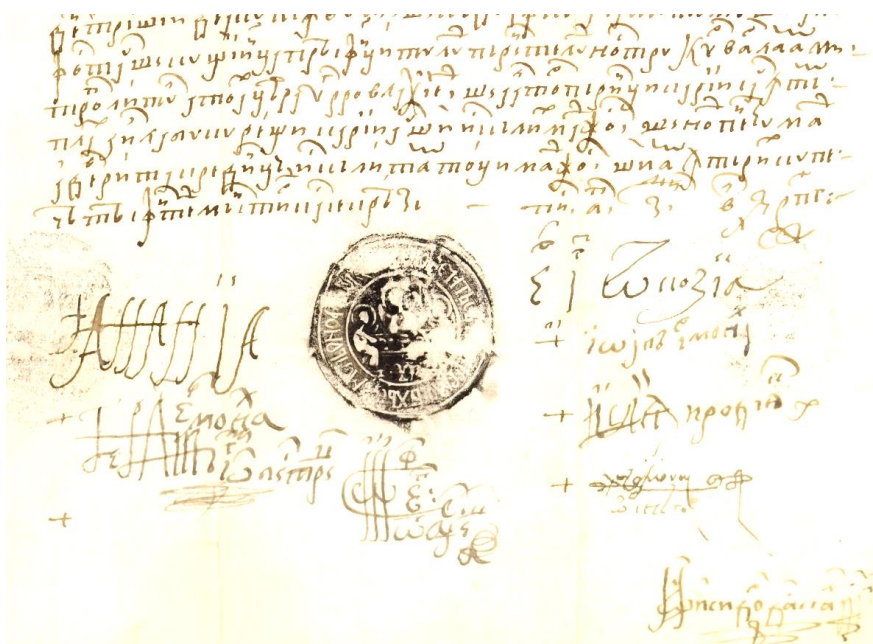

Fig. 3 – duct Anania, ieromonah (BAR Doc. Ist. LXXXVII/83)

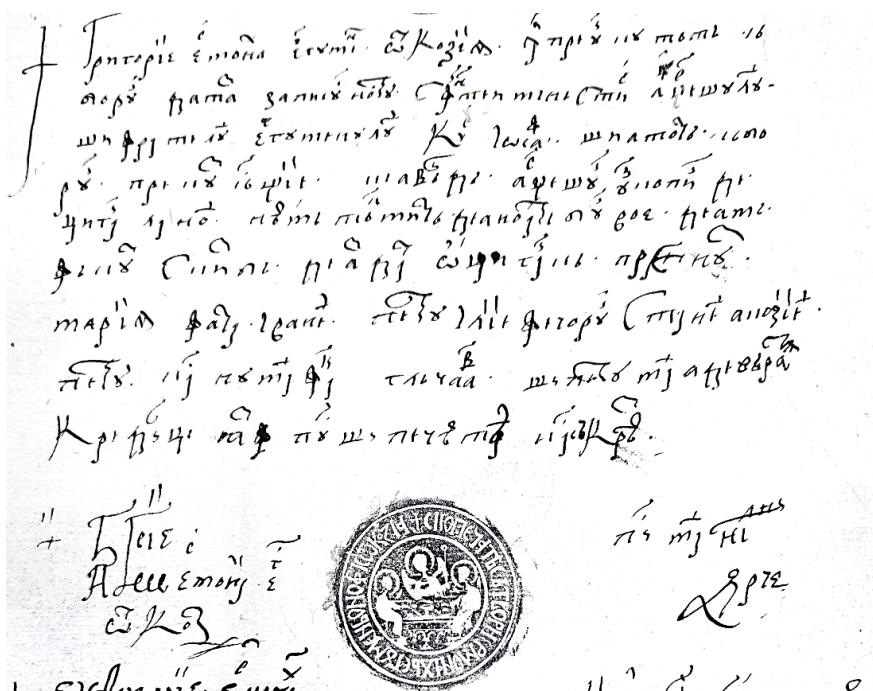

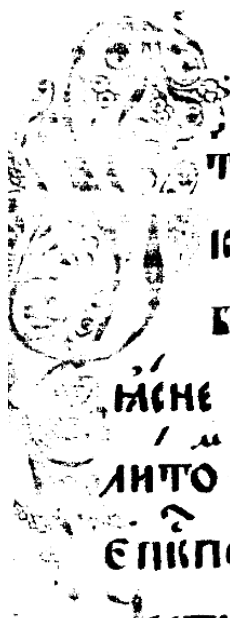
Fig. 4 – duct Grigorie, ieromonah (ANR, Ep. Argeșului, p. 69quarto/41)

1. 26/241 A59

Fig. 5 – duct Petronie, ieromonah (ANR Mîtpolia Tării Românești, p. 344, inv. 5/1)

[illegible]

Fig. 6 – duct Vasilie, ieromonah (AN Vâlcea, p. 140/2)

вѣѣйшимъ , неѣженнѣйши , всѣ
 каго ѡбщаго народа хрѣіанского
 бодры хранителемъ патріархомъ
 ѡсене бгд . Пресѡщеннымъ митропо
 лито . Архіепіпомъ . Голубинымъ
 епіпомъ , вѣсѣтнымъ ігдменомъ
 вѣсѣтнымъ наместникомъ . Нѣсѣкомъ
 инокескомъ нещѣеннѣсескомъ чинѣ :
 ѡсене ѡсѣщеннымъ кнзѣмъ , ѡсене
 белможамъ . Гетманомъ Генералѣ .
 Полковникомъ . Капитаномъ . Губер
 наторѣ , Сотникомъ , Игородѣначални

Fig. 7 – anonim, pomelnic (AN Vâlcea, ms. 53, f. 6^v)

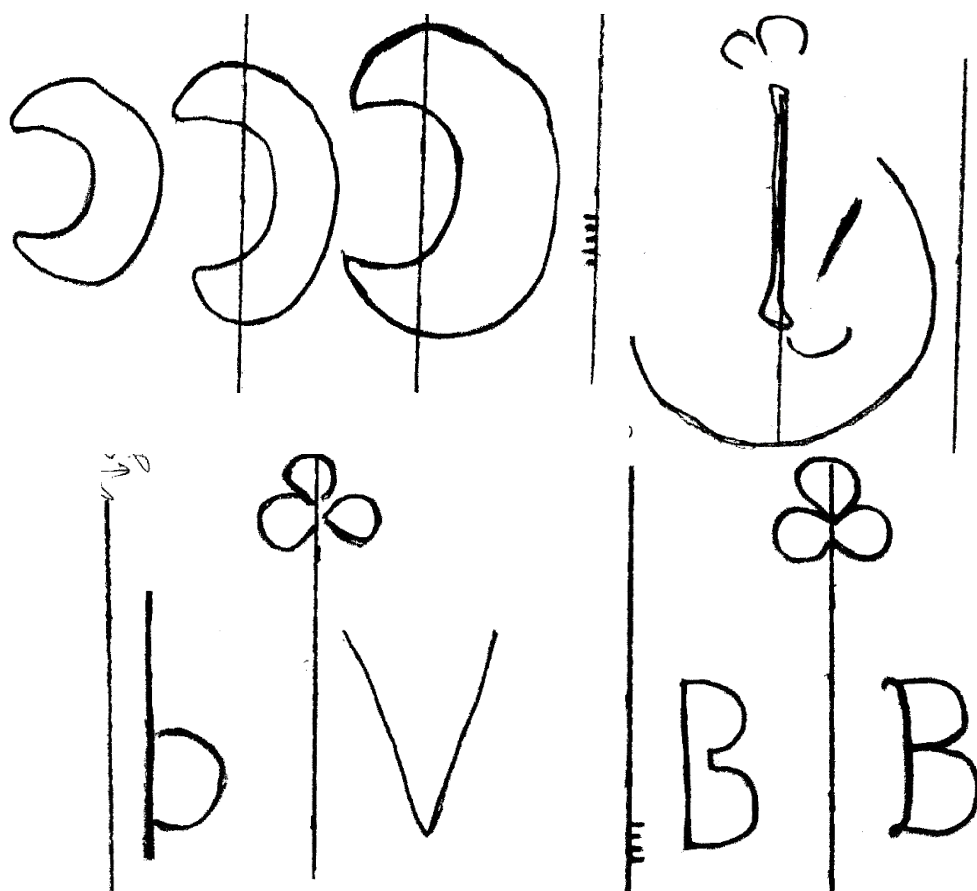

Fig. 8 – filigrane și contramărci tip I (ms. rom. BAR 2602)

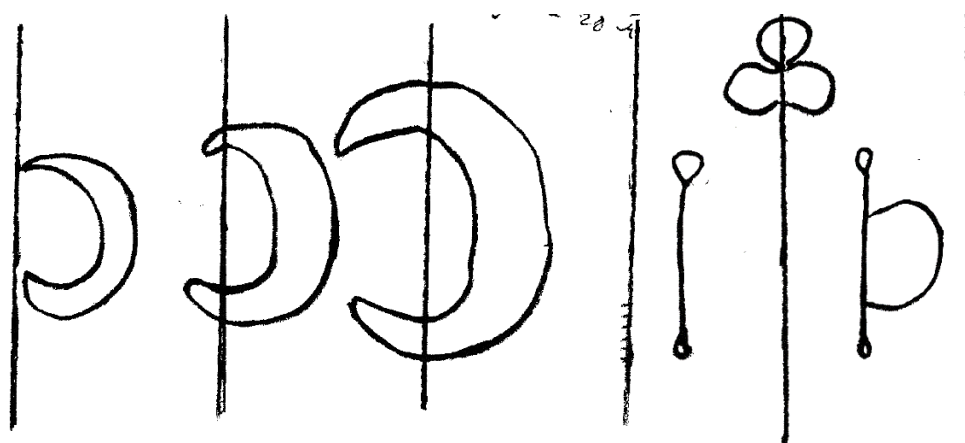

Fig. 9 – filigran și contramărcă tip II (ms. rom. BAR 2602)

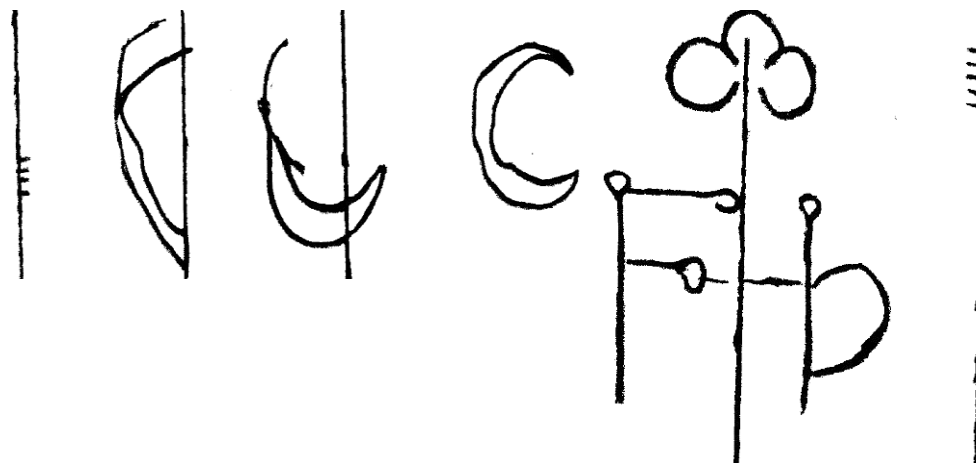

Fig. 10 – filigran și contramarcă tip III (ms. rom. BAR 2602)

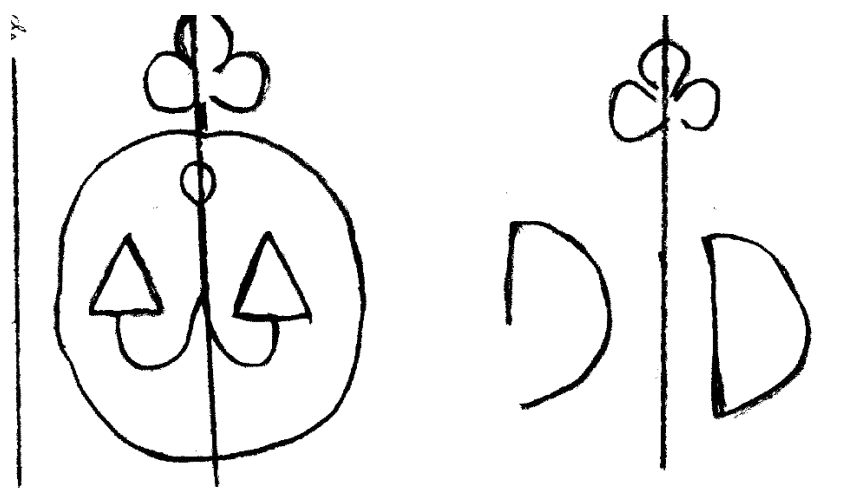

Fig. 11 – filigran și contramarcă tip IV (ms. rom. BAR 2602)

